

ПРЕТПЛАТА
на годину
20 динара
(круна) а на
 $\frac{1}{2}$ и $\frac{1}{4}$ год.,
пола и четврт
те суме.

ЗВЕЗДА

ИЗЛАЗИ
два пута,
10. и 25.
у месецу

Уредиштво
Васина ул. 4.

Власник
Павло Маринковић

Свеска 4.
БЕОГРАД 25. ФЕБРУАР 1912.

Уредник
Бранислав Ћ. Нушић

Војислав Ј. Илић-Млађи

ИЗ БОЛНИЧКИХ ЧАСОВА

Кад постане сита садашњице сиве,
Тада моја душа о прошлости сања,
Окреће се натраг и у њој оживе
Прохујали дани мога тамновања.

Ону стару зграду тад угледам снова:
Огромну, суморну, једноставно-белу,
И стазе у шљунку и ред јабланова
И болничку тиху, жалосну капелу.

Птичија се песма не разлеже туда...
Алејама влада дубока тишина...
А око дворишта подиже се свуда
Ограда висока — суморна зидина,

Препукнута, трошна... На површје њено
Гуштери безбројни, још од јутра рана,
Измиле из рупа, па, лежећи лено,
Сунчају се целог боговетног дана.

А горе, ми сужњи, уз роптање трајно,
Таворимо тешко своје дане младе,
Ту, у крилу беде, другују очајно
Нада без живота и живот без наде.

И, када, у тешку чаму закопани,
Омрзнемо на се и једни на друге;
Кад нам се тренуци отегну ко дани
А суморни дани ко године дуге,

Тада би устали, клецајући трудно,
Наднели над прозор своја лица жута,
Па гледали дуго, похлепно и жудно
Међ завесе мале куће преко пута.

И ослонив своја усијана чела
О прозорске хладне решетке гвоздене,
Чекали би тако, лица невесела,
На појаву дивну једне љупке жене.

А она, у пуном напону лепоте,
Изишла би ведро, гипка и висока...
Имала је израз анђелске добротe
И два крупна, црна, добродушна ока.

Њен лик заволевши, од Бога јој дани,
Уоквирен меком, кестењавом свилом,
Време, мада злобно лепоту тамани,
Њу је само благо окрзнуло крилом:

Поштујући љупкост, што је дивно краси,
Не узе јој ништа од уреса свега,
Сем што јој на свил'не кестењаве власи
Враголасто просу једну прегршт снега.

Но, кол'ко у томе неслућеног чара!
Како нас је силно заносила тиме:
Тим нежним братимством студени и жара!
Том пријатном спјоном Пролећа и Зиме!

Па још кад би к нама погледала амо!
О, сећам се добро, тих погледа дугих
И осмеха топлог!... Живела је само
Да би била радост и утеха других...

Та шта има лепше: но, кротко застати
Онде где се пати, уздише и грца,
Па погледом нежним, као добра мати,
Расипати зраке у несрећна срца?

Како је то дивно: стати, па излити
Једну капљу сласти, у чемера чашу,
Па се, затим, тихо и безшумно скрити
Не тражећи осмех, ни захвалност нашу!...

Ал' сад, кад је време мога тамновања
У неповрат мрачни давно однесено,
Ја се сећам тебе, и поздрав ти шаљем
О, дражесна, добра, непозната жено,

Ти, која си лѣтом промакла крај мене
И ишчезла брзо — ко да ниси била, —
Ко бисерни клобук ефемерне пене,
Ил' ко злаћан прашак с лептирова крила!

Сокољанин

ЈЕСЕЊА МЕЛОДИЈА

Цветови свели, пожутело лишће,
Жбунови ћуте и гранчице наге,
Мир је у врту, јесен довршава
Празник живота, успомене драге.

Далеко тамо за брдима мрачним,
Облаци стали и небо се плави,
Над гором сунце сија с пуно жара,
Тишина нема, — нико да се јави.

Само кад и кад затрепери лишће,
И шум проструји до најмањег кутка, —
То тихи зефир узима учешћа,
У светлом чину свечаног тренутка.

Д. Срезојевић

У ПРОЛАЗУ

Ћуд Случаја нам укрстила путе
За тренут. Само неколико речи
Измењасмо ми — речи прве, круте,
С чекањем да се коб међ нас испречи.

Али у нашим срцима, где још не
Цветаше љубав, сијаше се једно
Предосећање; док падаху трошне
Ограде срца, топло, тихо, чедно.

...Данас, међ нама бедем предрасуда,
Поштујмо их! (Јер има, тако, ствари
Које наш понос одбија без суда).
И збогом нек нас тугом не зажари.

Па ипак... ја бих тако силно хтео
Да, милујући твоје меке косе,
Са нежним усхићењем причам цео
Сан о животу сав од сјајне росе.

И, кроз пољупце честе као киша,
Да слушам како веје, као мана,
Сребрна песма, све блеђа и тиша,
Твог гласа, као оног снажног дана.

Драгослав Ненадић

ПОД ЈЕСЕЊИМ СУНЦЕМ

На пространој тераси, у летњиковцу г. Јована Јовановића, државног саветника, било се искупило читаво друштво. Неколико његових пријатеља и партијских једномишљеника дошло је са својим госпођама, да још мало уживају у чистој ваздуху последњих лепих дана, да се разоноде од мучнога посла на добру отаџбине и да се поразговарају и посаветују, опет наравно о добру отаџбине, а уједно и да се, нарочито госпође, наједу особитог грожђа из саветникова винограда, који се пружао надалеко около летњака.

Госпођа саветниковица, жена око својих четрдесет и пет година, али још доста младолика и свежа, са строго моралним погледима и животом који још никако није могла да доведе у сагласност са њима, трудила се да своје пријатељице и гошће забави што је боље умела: причала им је разне новости из приватнога живота својих суседа из оближњих винограда, које

је или сама чула, или дознала преко своје послуге, која је то опет сазнала од слугу њених суседа.

Благо јесење сунце осветљавало је терасу и својим финим бледим зрацима давало јој неки нежан, меланхоличан изглед, који је био у потпуном контрасту са лицима државног саветника и његових пријатеља, зацрвенелима и ознојенима од дебате и доказивања о исходу нових посланичких избора, а још више од вина из саветникова подрума, које се пило воденим чашама и одсјајивало према сунцу у великом стакленом бокалу, што је стајао пред њима.

Кад је дебата била најјача и чаше се најживље празниле, госпођа саветниковица је такође дошла до своје најинтересантије тачке и сакупљеним гошћама причала о најновијем скандалу банкара Поповића. Она је при томе осећала неко нарочито задовољство, јер никако није могла да заборави како је тај исти банкар у једном друштву причао, да је њен отац био обућар. Ма да је у себи морала признати да је казао истину, ипак му није могла да опрости ту грубу индискретност. Хладнећи се лепезама, госпође се примакоше ближе да боље чују тај најновији куриозитет београдских брачних идила, о коме су и саме већ нешто начуле. Фина корпица зрелог грожђа, које је под својим беличастим прахом имало боју потамнела ћилибара и сјај замагљене чаше, била је сада сасвим напуштена.

И док су на веранду допирали испрекидани тонови пијана, на коме је кћи саветникова свирала у четири руке са сином једнога од очевих гостију, коњичким поручником, и исто се тако у четири руке грлила са њим, а у групи око домаћина пребројавале се у памети куглице и гласачи, као брави, дотле је госпођа саветниковица причала својим љубазним гласом:

— Дакле, у највећој нашој трговини „Код моде“ био је изложен тај костим, ако се сећате, читавих двадесет дана, али никако није могао да нађе муштерију, јер је био врло скуп. Једнога дана спази га жена банкарева, госпођа Поповић; веома јој се допадне и науми да га има пошто пото. Ваљда је скоро петнаест дана говорила мужу о њему: и о ручку, и о вечери, и о доручку. Никако није пропуштала прилику а да му не рекне, како она мора да има тај костим. „Нисмо, хвала Богу, сироти; можеш да ми га купиш.“ А он се непрестано изговарао да ће ипак бити скуп чак и за њега. Њој се то досади, па ти онда једнога дана оде да види колико може да кошта. Кад тамо, а костима нема, продат. Пита она, ко га је купио. Помоћник, и не познавајући је, одговори јој да га је још јуче узео господин Поповић, банкар. А хаузирер је одмах известио где га је однео... Можете мислити како јој је било, кад је чула улицу и број куће, у којој

станује госпођа Алексић, на коју је и иначе већ сумњала да има са њеним мужем некаквих веза, које нису ни мало банкарске.

И док су се гошће ишчуђавале и грозиле над тим тако јасно утврђеним недопуштеним везама између банкара Половића и госпође Алексић, из малог, провизорно намештеног салона изашли су кћи саветникова и поручник. Њима је наједанпут постало врућина и тескобно у соби, те су се готово неопажени спустили низ терасу и упутили склонитим виноградским стазама иза летњиковца, између дугачког реда бресака и дуња.

Госпођица је причала о својој омиљеној лектири и погледајући често на поручниково лепо, тек избријано лице и снажне груди, које су се од некаквог узбуђења брзо дизале и спуштале, трудила се да изгледа одушевљена француским писцима Полом Маргеритом и Мистралом, код кога јој се само чинило да му поетска отменост није у пропорцији са талентом. Ах, јадни, некрунисани краљ Провансе!.. И док је она причала како то двоје најрадије чита, али само „у оригиналу“, дотле је поручник жудно посматрао једре облике њеног младог, набујалог тела, што су некако распаљиво дрхтали и оцртавали се на танкој хаљини и готово гутао погледом деколтовани врат, бео као снег, са гипким финим линијама и дражесним покретима. При томе је мислио, на који би се начин ова досадна литерарна конверзација могла претворити у онако пријатну и занимљиву, као што је била она музичка малопре, али само још много слободнију.

Упознали су се пре годину дана и целе прошле зиме занимао се по баловима највише са њом; своје јој је симпатије изјавио пре три месеца, а пре два месеца први пут ју је пољубио. Дакле мислио је, да је чак и по најкраћем бонтону и најсувопарнијим моралним теоријама стекао право да буде мало слободнији.

Сели су на једну клупу под лозама, које су се испреплетале свуда око њих и повијајући се од зрелих, набубрелих гроздова сачињавале као неки мали, идилични османлук.

Пред њима се у даљини пружала модро сјајна река, у којој су се огледали лаки, растресити облакци и блештало сунце, а десно од њих купале су се у благој светлости мале ниске кућице београдског предграђа и повијени плотови прошарани дрвећем, чије је проређено лишће почело да злати према сунцу. Свуда око њих била је тишина; са веранде би само по каткад допро мало гласнији смех, који се опет брзо губио.

Кад је госпођица завршила о својим литерарним љубимцима, поручник је неко време ћутао; рачунао је да би онако нагли

прелаз као што га је смислио, био и сувише слободан и незгодан после овако отмене и озбиљне конверзације.

Сунчани зраци су падали право на њих и почели да их пријатно голицају. Недалеко од клупе црнило се према сунцу неколико зрелих сунцокрета, чији су спарушени, мрко жути и повијени цветови изгледали као страшћу опаљени. У ваздуху се осећао мирис дуња и дах неке опојне, једре зрелине. Она је затворила очи и жудно удисала тај снажни ваздух; а сунце ју је грејало све пријатније и топлије.

Са главом повијеном мало уназад и окруженом бујном кестењавом косом, са влажним уснама и полузатвореним очима, била је веома примамљива и пуна неке сазреле дражи, као сунчани јесећи дан око ње. И гледајући у њу и њене лепе груди, које су се под лаким белим муселином дизале и спуштале лагано, али са свом јасноћом живота што надире кроз њих, поручнику се учинила неодољива као никада дотле, и дошла му наједанпут као они зрели, сочни плодови на лозама око њих, који жудно чекају да се загризу, иначе ће се спарушити и отпасти. Топли, сенсуални немир освајао га је све јаче и он се, не чекајући више, брзо саже и притисну своје усне на њене.

— Како сте заносни!.. Волим вас! Волим вас све силније!.. Глас му је био нејасан и узбуђен. Топлина њезиних усана, које се лагано отворише да приме пољубац, занесе га још више, и он је снажно загрли и све је пожудније упијао своје усне у њене, а речи љубавне, страсне, испрекидане и недовршене дрхтале су му на уснама и мешале се са пољупцима.

Она се није бранила. Његов загрљај и пољупци и њено попуштање изгледали су јој у први мах као и малопре у соби: једна невина, пријатна шала, један несташлук. И док се драговољно предавала његовим миловањима, топли сунчани зраци загревали су је све ваше и почињали да је пале постепено, благо, али све осетније, све дубље. Повијајући се у снажном мушком загрљају осећала је, како је та топлина загрева све више у дубину тела, у снагу и крв, како је под њом све силније обузима нека нејасна, слатка жудња, од које се дрхти као у грозници.

И она се све више привијала уз снажне поручникове груди, подавајући се потпуно страсним пољупцима. Његов силни загрљај, од кога јој се савијало тело и стварао неки запаљиви бол, утицао је на њу као расхлађена лимонада, коју је по некад тако жудно пила у грозничавој ватри и са сваким гутљајем све је више жеднела и све би је више пила.

Кад је поручник видео да се она тако драговољно предаје његовим загрљајима, постајао је све слободнији и разузданији.

Крв му је нагло струјала кроз тело и ударала на слепоочнице, а мишићи су играли. Он је осећао у себи неку дивљу снагу, која га је све више распињала, загревала и палила у очима.

Сунце је просипало своје зраке право на њих, и његова разблудна, млака светлост још је више заносила у глави и засењивала очи.

У своме бесном стезању поручник је наједанпут осетио под рукама танку батистену кошуљу и топле, једре груди, које су дрхтале под њом. Крв му узавре целим телом и од њене врелине склопише му се очи. Више није знао шта ради. Привуче је чврсто себи и не знајући ни сам зашто, подиже се заједно са њом и понесе је у свом грчевитом загрљају. При томе се заплете за лозе и изгуби равнотежу. Лаки врисак и њихова тела повукоше за собом неколико стабљика лозе. Она задрхта, покри лице рукама и зајеца. Један набубрени грозд распрсну се и окваси је по распуштеној коси...

И онда се заборавило на морал и његове теорије, од којих нема у ваздуху ни једне честице. Напротив, и млако јесење сунце, и зрели плодови око њих са својим опојним, једрим мирисом у ваздуху, све је то, испуњено снагом, зрелином и набреклим животом, распаљивало жудњу, будило неодољиве жеље и продирало чак до крви. — — — — —

— — — — — Једној од гошћа, тетка Драги, коју су готово сви тако звали, ваљда зато што јој је као ранијој пријатељици једног садањег министра и рођаци једног начелника министарства често падало у део да протезира своје пријатеље, од којих ју је добра половина звала тетком и ако би можда своје сродство са њом могла протумачити, сем њеним успешним протезирањем, још само библијским путем, јединој њој није могао да измакне из очију одлазак младог поручника и саветникове кћери у скривене виноградске стазе иза летњака. Она је неко време седела као на трњу, мешкољила се, љубопитство ју је гонило и више није могла с пажњом да слуша новости госпође саветниковице. Устала је и да не би пало у очи, прошетала мало верандом, па се онда брзо спустила низ степенице и лагано упутила стазама иза летњиковца. Дошавши ближе османлуку, опазила је поручника како чисти своје земљом упрљане црвене панталоне и саветникову ћерку, како се наслонила на једно дрво између лоза и сва уплакана гледа некако мутно и збуњено око себе.

Њој је то било довољно. Брзо се окренула и полако, да је не примете, вратила на веранду задовољна, готово срећна што је дознала нешто што други не само да не знају него и не слуте.

Њен одлазак опет пао је у очи госпођи једног касационог судије и виђеног политичара, у чијим је моћним рукама била судбина последње министарске кризе. Она је добро знала да се тетка Драга није бадава изгубила за време најинтересантнијег причања и кад се ова вратила, одмах јој је видела по очима да се није преварила у својој претпоставци. И зато ју је, кад је сунце почело да залази и гости устали да се опросте са љубазним домаћинима, брзо позвала у свој фијакер.

Пошто су се угодно наместили у мека седишта и кола кренула, обадве се готово у исто време окренуше једна другој: једна, да исприча најновију, последњу новост, а друга да је саслуша и у поверењу разнесе даље.

Париз.

Д-р Никола Ђорџ

ЦАР ЛАЗАР ПОЛАЗИ У БОЈ

XXXV песма из епопеје Косово

Лазар се оружја за бој окружен шелохраниоцима и свићом, коју му предводи Вићомир Цреј. Кад се војска уреди, Лазар прекрсти мачем војнике и бојно поље, на што сва војска ошћева убојну рајничку химну. На нов знак, Лазарева војска се крене и јуришем удари на Турке. Вићомир се први обликује. Лазар сјази међу Турцима Јевроноса и баца се на њега кољем. Бајазит најада Лазара.

(2)

Тако с' постројише сви. И готово све кад бијаде,
Подиже царе мач, да знака за полазак даде.
Подиже царски мач и ману на четири стране,
И бојно прекрсти поље и своје јунаке ваљане.

И цела на то војска по начину старине дrevне:
Пре него полети стрела и пре него сабља што севне,
Пре него крвца јуначка по Косову реком потече
Запева ратничку песму у славу те битке и сече:

„Господ је уздање моје! Бог вишњи је заштита моја!
„Управљач битака је Страхор, страховосни анђео боја
„Мишицу моју крепи и победи мач ми управља.
„Знамење славе он силни на стег ми копљоврхни ставља.

„Утеха крст ми је часни и вера у спас ми је јака.
„Нема над Србином борца! Над Србином нема јунака!
„Уздањем срце запајам и уздање моја је снага:
„Њиме побегнујем, њиме обалујем клетога врага.

„Слобода златна је моја! Ја тирана још не познајем!
„Слобода! за тебе гинем, ох за тебе живот ја дајем!
„Живота нема робу. Та слађе је слободан мрети
„Него ли живети робом и живот без слободе клети.

„Лепа отаџбино! Земља ти света! О мајко ти мила
„Која си мене родила и слободан бити учила!
„Србијо, мајко о мила! која си мене дојила:
„Твоја је слава данас, о славна, док устрајеш, била!

„Живот си мени ти дала и живот ја поклањам теби.
„На груди падам твоје и починка ту тражим себи.
„Недра ти матерња крвљу из живог срца заливам.
„И гроб ми није хладан, на грудима кад ти почивам!

„Види, отаџбино, деце, где крви не жалећи гину.
„Прими их, мајко, и жртву не одби страховиту њину! —
„А сада напред ко је Србин, ко потећи може!
„Победа или смрт! И помози велики Боже!“

Тако се огласи војска пре него отпоче клање.
Тако се Косовом равним сад захори ње поуздање.
А кад се заврши песма и срца сва посташе јача:
Лазар се опет маши судбоносна царскога мача.
Благослов борцима даде и прекрсти војску и поље!
Свакоме даје до воље, да бије, да руши и коље.

И сва се заљуља војска та српска и листом се крену.
Беше у оном часу, у оном судбоносном трену,
Као да није од људи страхоба што настаде јако,
Већ да се проломи небо и земља да избљува пако.
Урнебес борија ратних, фанфара и труба гласних,
Добоша громких, кимвала ситних, сахана јасних
Јеком надглушује топот од коња и бат од пешака,
Звеку оружја и усклик убојити добрих јунака.

Војска се Лазова крете и затутњи земљица прла.
И страшни узвик „Удри!“ из свакога загрме грла.
Грдеч се затресе тресом а Косово одјекну јеком.
Небесне престаше струје да теку ветровитим теком:
Сила их устави већа, халбсија овога света;
Крила им поломи лака и укочи силна им лета.
До неба облак се диже, да помрча сунце, од праха,
Од силне коњске паре и од јуначкога даха.
Развише крила барјаци као по црни облаци,
Као по горица чарна полегоше танки миздраци.
Шлем као муња сева из облака црна, олујна,
Панцир и штит кано јасна та варница пламена бујна.

А нада све то тако језовито, дивно и грозно
Главом се уздиже он, издалека да би га позно
Савезник као и душман Лазар. За њега бејаше.

Исход судбоносног дана везан. Нити могаше
Више задржати ико, ма колика сила му била,
Црна да Косовом смрт не простре убјачка крила.
Разбуктан пламени стуб над пољем пунородна класа
Када посукти из огња што сажиге све и без спаса :
Лазар бејаше овде, страхобе надкриљујућ све те,
Када у окршај крете те дивне и уздане чете.
Његов круноснои шлем се високо види у зраку.
Двоглав му орао крила у победе развија знаку.
А тај лепршави плашт ко застава славе се вије.
Пурпур му крвав је труп огњевите крилате змије.
Далеко Косово цело распознати цара могаше.
Како наступаше, како на победу Србе вођаше.
Далеко Голеч и Грдеч, острозуби Вељетин стрми,
Љуботен, ком се о леђа горостасна, када загрми,
Ломи и сами гром : могашу се дивити њему,
Како вођаше Србе, предњачећи свима у свему.
Могашу победе њему пожелети, силноме лаву,
И овог дана потомству казивати страву и славу.

И сва та полете сила, ко челична кренута леса,
Земљу из дна да заљуља, да проломи хуком небеса.
Прегазии трком Лаб и право пут Мазгита наже,
Где но изгубише Турци од свега што беше им драже.
Где им већ Мурат паде од освете пламена мача.
Где но им море од суза и урнебес јада и плача
Страшна људомора јутрос, тај Обилић срдити зада,
Када им уби цара и разгна их ко пудљива стада.

Али бејаше Мурат већ склоњен са кобнога места.
И када Обилић клону и страшна погибија преста :
Беше га сумртва Местан под десницу узео своју.
И да би безбедан краја за живота видео боју :
Беше под царски чадор у шиљтета врго га мека
Надомак Вучевици, да посматра бој из далека.
Буде л' победио Турчин : блажен ће тада умрети.
Буде л' надјачао Србин на самрти све ће проклети.

Поље до Мазгита чисто бејаше. И Југови тићи
Војску расклопили беху, да царева могодне прићи.
Лево и десно војска већ уморна њина се склони.
Чисто је равно поље, куд Лазар са својима гони.

Заиста беше дивота, да срце од милине живне,
Гледати редове српске те војске, јунаке те дивне,
Како пресецају поље и како се заиста чине
Да су од челика зид оживели врсте те њине.
И да ти не чекаш ужас од игре језовите ове,
И страшни убојни лом и потоке крви све нове ;
Заиста реко би, ничег да дивнијег бити не може
Више од човека жива ! — Али о Боже !

Ти чекаш страшни судар, од кога се ломе небеса,
 А земља тресе; ти чекаш на брегове мртва телеса,
 Ти чекаш реку крви, у којој ће све то да плива,
 Свима да гробница буде та смрти страховита њива. —
 Теби до усхита није, већ ледена језа ти стеже
 Срце у груди, кад видиш како је гњеван кнеже
 Како су срдити, страшни ти ратници, које предводи,
 И испред којих ко Страхор управљач битака ходи. —
 Теби се уставља дах и зенице шире се твоје
 Од оног што се ближи, а тако страховито што је. —
 И што је мање поља пред Србима, колко се више
 Примиче кренута леса, да сруши, да скрши, да збрише:
 Толко је језа, што ти обузима срце, све већа. —
 Заман је надање твоје да душманин окрене плећа.
 Ти видиш, како Срби заиста надиру славно,
 Видиш од наступа њина где Косово тресе се равно,
 Али ти видиш и Турке, ко бедем где стамени стоје
 И да се српских сабаља и топуза српских не боје.
 Видиш где чекају спремни да ударац ударцем врате;
 Колико једни ту цене, толико други да плате.

И нестало је измеђ те војске обе. И леса
 Груну о бедем тврди. И страшна се начини смеса.
 Створи се гужва и лом и урнебес диже се бојни.
 Кликнуше ратници храбри, завршишташе коњици гојни.
 „Алах ил Алах“ се хори и „Удри!“ то громко Србаља
 Надглуши звизгу копаља и језовиту звуку сабаља.
 Земља се затресе прла; из темеља љуља се клета.
 Беше ко да се онде два демонска згруваше света,
 И да раздробеше под, на коме се среташе кобно;
 Себе изломише оба; угушише ту међусобно.

Требаше заиста часа и времена требаше доста,
 Да се порашчисти лом и види ко паде ко оста,
 Ко кога дохвати онде, ко обори кога и смаче,
 Ко је попустио, ко ли навалује живље и јаче.

А када би то и облак од прашине сиве и рије
 Облак од судара страшна, кад с крваве гужве одије:
 Виде се, сви да се српски ту стегови високо вију
 И да се редови српски сви неокрњени бију
 Победно заставе њине лепрше се; све су на броју.
 А ти јунаци хитце смртоносне делећ у боју:
 Турске потјскују чете и сеју од лешева снопље. —
 Виде се како сева бријеткиња сабља и копље.
 Лакога лета стреле чујаше се језива звизга
 И вреле крви млаз виђаше се како бризга
 Топузу испод пера и палошу испод реза.
 А посред целога лома та прилика честитог кнеза.
 Беше ко славе знамење, ко застава беше убојна.
 Виде се он нада свима Зеленка где јахаше гојна.
 Виде се Војновић десно где разигра добра Кулаша,
 Орловић Ђогата средом а Владета лево Гриваша,

Виде се како Турке са свију потискују страна,
И како душман уступа пред силнима свуд са мегдана.

Ипак најдјивније беше у овим тренуцима славе
Видети страшнога Црепа и његове срчане лаве,
Како по Косову смрти царство страховито шире,
И како редове целе налетљивих Турака смире,
Када на махове баце од сулица облаке целе
Ил када зујавим ројем лакокриле приу им стреле.
А испред свију се Цреп испречно силан и дрзак,
Он што је Турцима још од Дубравнице крвав и мрзак
Више нег ђаур ма који, и који их друкче не бије:
Него их на пола сече а топузом кида им шије.
Главе под ударцем њему заврте се пољем ко чигра.
Сабља му страшна ко муња у десници громовној игра.

Стеван Петров-Бешевин

ПРИЧА ЈЕДНОГ БОХЕМА

(ПЕСМА У ПРОЗИ)

— Да, тешко победницима! — рече мој пријатељ на крају неке ратоборне конверзације, са осмехом, али и са нешто горчине у гласу, а онда настави: Не чуди се ни мало, што правим парафразу, на ону познату латинску: „*vae victis*“! — јер ја имам право да то тако кажем и ако сам иначе врло, врло задовољан са том својом победом.

Чуј само даље. Као што знаш, наша чула могу да нас кадгод грдно преваре и обману и то тако, да то већ граничи са натприродним појавама, у колико оне постоје и ако постоје, јер ја сам скептик, или граниче са визионарским халуцинацијама, то јест, ако хоћеш, да то простије кажем, са — лудилом.

Ево, да ти испричам шта се мени једном десило, само ме не прекидај, а ти после прави закључке какве хоћеш; чак ти у напред дајем право, да ми после свега што чујеш, кажеш, да је то све измишљено.

Ти знаш, да сам ја повучен и за себе и у себе и већином мрачна ћуталица; не за то што би мрзео људе, јер ја управо и не умем мрзети, већ за то, што ми се нешто прохтело, а Бог то зна зашто, да променим друштво, и сада ми у осамљеним шетњама, често много више говори шумор јаблања, бреза и јасења, него што су ми то прије говорили људи и ја људима.

Ја за своје шетње никада не бирам време, па тако изађох и једне касне зимске вечери, баш када је кошава удесила да звижди и брише по раскаљужаним улицама. Пут ме водио као обично у наш чувени парк са врло лепим изгледом и са врло лошим споменицима, али пустимо сада то... Стигао сам на главну стазу. Пусто, нигде никога. Доле дубоко хуји, ваља се и нешто зловољно тороче наша мутна река, а око мене шкрипе стари дубови и грацијозно се клањају младице, савијане силном ветрином. Не знам који ми је ђаво био, али ја се на једном бацих у давне реминисценције. О њима ти нећу говорити, јер нисам сигуран, да их не избрљаш мојој жени, тек толико ти велим, да ми тада дођоше у сећање и они најситнији слатки тренуци, за које сам држао, да су давно избледели у мојој памети, а онда пођох брзим корацима, да опет заташкам те бољењиве мисли. До ђавола, рекох у себи; још ћу се на том ветру распљкати, а онда готова кијавица!

У ушима ми је хујало, као сва звона наше саборне цркве, али у овим причулим звуцима не беше оне складне хармоније, која опомиње на Бога и оне, који га немају, не, — ово су били звуци звона, када им клатна ударају наопако, пред олују, на пожар, на узбуну... Кошава је дувала на махове, и кроз пуне алеје погонила око мене влажно и жуто лишће оголелих платана. Небеса застрта маглом и мраком, а у својој свесилној империји ко зна шта је тада радио наш добри Бог. По неки нижи облак журио је к северу и нестајао тамо негде у мутну и збијену масу. Кад и кад чуо сам гакање. То се вукло некуда јато гладних дивљих гусака... И ја не знам шта ми би тада, да гласно изговорим: „А предњак? Да ли и он зна у тој магли куда ће? Зна ли циљ?“

И онда, слушај пријатељу, догоди се једно чудо. У само ухо зарежа ми неки опори глас, пун ироније и безобразног сарказма: — Дакако да зна, матори гусана мој! — И у истом тренутку осетих, како ме тај неко узне срдечно под руку, удешавајући с мојим корацима један темпо... Ја сам запрепашћен ћутао; коса ми се јежила, а срце поче бубњати као поамно. Незнани наметник је опазио мој страх и забуну, па стаде пред мене и ђаволасто се наклони:

— Част ми се преставити: Ваш нови пријатељ...

— А име?

— То те се за сада не тиче. Ако ме заволиш, казаћу ти после, заврши тајанствени братац сасвим колегијално, и ми корачасмо даље ћутке.

— Дакле, шта те води к мени? Ослободих се, да га најпосле запитам, а осетих како ми цвокоћу зуби и подрхтава глас.

— Хоћу да те разговорим, разонодим. Зар би ти још што више желео у свакидањој досади?

— Добро, рекох, онда говори.

— Но, хвала Богу. А сад још једно. Обећај ми да ми нећеш улетати у реч и противречити ми својим глупим идеализмом. Обећах му, а он настави:

— Ето видиш. Ја сам тебе често овако сретао и тражио твоју близину. Често сам те гледао где очајно грцаш, давиш се и тонеш, а нећеш, или не умеш, да нађеш изласка — или барем да викнеш, да ти они са сигурне обале пруже руку. Увек сам те налазио истог и са истим погрешкама. Погледај у натраг и види шта си учинио за тридесет година од како си познао праву азбуку. Ђак, писар, војник, поета и: „Ти не буди ништа, Бог ми је рекао кад ме створио“...

Тако се, чини ми се, тешио један француски чергаш и та је догма била и остала за све вас...

— Али, ко си ти?! јекнух очајно и осетих како ми срце све немирније бакће.

— Ћути, не прекидај ме, рече осорно непознати. — Да, шта си ти? И шта си учинио? Ето ти већ у коси по која седа, а ти још луташ без циља и мете, као маторо дете... Ха! ха! ха! загрохота тај страшни глас и дрско примети: Видиш, да се и ја разумем у стиховима. То у опште није никаква вештина, него просто један луксузни занат, на који се до душе не плаћа порез, али се на њему ништа и не зарађује. Беспослица! А када ја учиних један нестрпљив гест, он ми задржа ручу.

— Стани, рече, ја ћу место тебе одговорити: „Човечанство би без поезије подивљало“. Тако ви чергаши мислите. А шта је то дивљаштво? Је ли гледао кадгод на сликама дивљаке и то дивљаке људоджере, па видео, да и они имају своју поезију, своју музику. Свирају уз бесну игру у неке трске и као помамни туку у бубњење, али они за то сасвим непоетично једу и људе. Но, ето тако ће и вас појести у зачину ваших стихова и поетске прозе, и још ће, варећи вас у својим здравим грађанским стомацима, сећати се са гнушањем, да сте носили отрдане капуте и да нисте никада припадали ни једном честитом банкарском друштву.

Та најлепшу песму човечанству написао је многи бивши трговачки шегрт... Но, но, што се мрштиш? Чекај! Зар не знаш онога твог знанца, што има пуну Вертхајмову касу чудотворних и божанских песама? А како си оно с њима насео? Стисле виле очима, а ти погледаш небесима, хоће ли одозго мана, а небо ни мукает. Смешка се будали и гледа своја посла. Замолио си га као доброг знанца за маленкост, за ситницу.. И... но, ти већ знаш; није човек имао, али за то је већ сутра дан купио себи скупоценог бернардског пса, а својој метреси пудлицу. Тако ти и треба! — Погледај горе. Сад се небо по мало ведри. Погледај оно неколико звезда, како нам нежно одозго намигују и упамти ово: Ако има и тамо светова и људи, онда веруј, да и те светове данас већ покреће златна полуга. До душе богови до тога ништа не држе, али су човеку оставили слободну вољу, да се испомаже како зна. А човек је орао, а не црв. Или боље да кажем, човек треба да је орао. Али ви сте црви, а не ми, ма да нас тим гнусним именом назвасте. Јест, црви сте, који нам непрестано бушите мозак са вашим човекољубивим фразама: Орао је грабљив и треба плена; за то је орао — и то „за то“, утврђен

је аксиом и у природи и у свету, а не мења се више ни чим и ни ким. А шта бисте хтели ви? Зар је то боље, што палите неке жиже и креснице пред наивним светом и показујете му тобоже правац звездама... Бунтовне су ваше мисли; ваша голаћка памет је на барикадама; — али песма ваших смртних црева често заглушује бесмртну песму ваших уста и онда... да ли и онда к звездама?! — ...Будало, пођи са мном. Ил' погле ово стабло, што очајно шкрипи под ударцима ветра, и у коме срце већ полако труне. Незаклоњено од ветрова, пркосно им се било испрсило, и обесно размахнуло гране окићене густо свежим и широким лишћем, као да се удесило за вечност. И ево га сад! Тако са вашег стабла непогоде и разочарни ветрови стресају лисната надања и идеале ваше; а то срце, несебично и пуно самопрегора и љубави за друге, полако вам труне, грчи се и суши. Пођи са мном и очувај то стабло живота. Склони га у сигурну заветрину и биће му добро. Неговаће га поуздан баштован... пођи!

А када ја, до крајности узбуђен, цикнух:

— Реци му име?! Страшни незнанац наже се к мени и промукло рече:

— Себичност...

Сва крв ми јурну у главу и ја у тренутном сазнању страшног искушења, подигох руке да ударим, али оне само немоћно заграбише у празан простор и покидаше вео ноћне сумаглице. Подмуклог ниткова нестало је; расплинуо се као фантом. Нагох са тог места безобзирце и журно што сам брже могао... Кошава је дувала све јаче и јаче. Њени силни и изненадни ударци задржавали су ми дах, а онда би осећао, како ми срце удара о грудне зидове, узнемирено и јако. И не знам за што, клизну ми сама реч, са од ветра и вреле крви исушених усана: „Мируј, јер твоја је победа! Убило си опет једног рачунцију... мируј...“

И срце је онда мировало, а ветар је звиждао, урлао, смејао се грохотом и цичао, као најпокваренија жена, као најдрскији циник... То је ваљда био онај убијени... Да... то је био он...

*

Тако заврши мој пријатељ ову невероватну причу, и ја никако нисам имао смелости, да му кажем, да лаже, јер ми се то све учини као једна велика, велика проживљена истина...

Ђорђе Тасић

МЕТАРМОФОЗА

Све ствари примам на себе. И њима се одевам. Све више растем ширим се као ваздух, као земља, као сунце, као васиона. У мени лете звезде, у мени струје воде у ритму и куцају милијарде срдаца, а светле ми толико сунаца. У мени трепте пролећа бела, боје и тонови једне несме моје. Све тихо и неузнемирено се креће кроз мене, али ја свему осећам дах, али за тим све постаје мирна, свечана егзистенца. У мени, кроз мене свира васиона. Спавају низови анђела, што су се подигли од звезде до звезде, непобедни зидови. Постепено се они стапају у мене, уједно. У дубини узбуркани плави таласи. Из њих се рађа син, мој син са рубинима у коси, а звездама на челу. Васиона пева и ја спавам у звуку том. И зрак сам спава насићен слашћу. А нујан сан просипа прамене своје.

Ђорђе Тасић

ОВЕ БИХ НОЋИ!

Ове бих ноћи певао химну звезди негде у кугу васељене, заборављен од самог себе, али ипак да осећам како кроз мене протиче љубав Вечите Љубави!

Ове бих ноћи се стопио у светлости и њихао се у њој и скакутао као врабац, у светлости Вечитог Бога!

Ове бих се ноћи пржио на сунцу и стварао светове од ватре!

Ове бих ноћи спавао у оку драгане!

Ове бих ноћи спавао у крилу Највишега, спавао и сањао један једини сан о миру и бесконачним просторима, али са осећањем да ми звезде тепају и све живо!

МАГЛА...

(3)

Састајали су се, кад год би уграбили згону, и иначе, по сламама и сијенима, кришом и по мраку, кад би она по ђегда изишла да начупа и метне пићу стоци. Радиле су пажљиво, да их ко не опази, и у толико пажљивије у колико је обичајем забрањено ђевојци под прстеном, сем с браћом и најближим рођацима, и с каквим се другим мушким лицем, па чак ни с вјереником и његовом својтом, састати и разговор водити. Па ипак, према оној: заклела се земља рају, да се тајне све сазнају — и поред све опрезности и предосторожности, њихови састанци нијесу могли остати невиђени и незапажени. Јер зашта је Бог људима дао очи а женама и очи и језик, но да туђе трагове прате и, причајући о њима и водећи туђе бриге, на своје заборављају.

Ни петнаест се дана, као петнаест пиљака у вир, није сасуло у мрачну безданицу прошлости, а већ је по Страшевини звонио ћук и ћаћук о Кићуну и Госпави и њиховом миловању у потаји. Сеоске су се ћакулаче убрзо снашле и расподијелиле вријеме да торочу на њихов рачун: тако је Гара Чмањкова обигравала од огњишта до огњишта, и то од ујутру до подне, тобож шапурајући повјерљиво конама и пријатељицама: да је, уочи неђеље три вечери, опазила Госпаву и Кићуна ђе замакоше, руку под руку, у оно шипражје на Брљи; Куса Ђутумашка је настављала од подне до у вече, бусајући се и кунући небом и свим светим на њему и под њим, да их је виђела ђе се, једну вече, шакетају и премећу по гувну и слами; а од у вече до поноћи, по сијелима и сједницама, Шака Мијова није склапала вилица, измишљајући и што јест и што није, ма да ништа она лично није била ни чула ни виђела: препричавала је, наравно прежвакано и на њен начин искројено, оно што су јој друге приповиједале. Срећом те су Бањани удаљени од Страшеvine за читав дан хода, те ти гласови ових не мало грлатих и језичних торокача не допријеше до ушију Госпавина заручника и његових братственика: иначе би могло свашта бити.

Али ако бањани нијесу чули, дочуо је Крцета, истина, подоцкан, на цигли неђељак дана испред свадбе, елем свакако на вријеме да да, и још један пут, одушке својој злој вољи. Направио је крвно коло у кући, и својим дугачким чибуком измјерио плећи уздуж и попримеко и Госпави, преступници и њеној мајци Ђурђи: што је није боље надгледала. И забранио

јој је, да посад ни на коловоз не смије сама, без ког од домаћих, изаћи.

Али кад се хоће, све се може. И ако јој је над главом висео очин јатаган, Госпава је ипак нашла начина да, бар сваку другу ноћ, своје Кићуну пане у загрљај. Чудновато али истински, сама јој је мајка ишла на руку. Њезино материнско срце није могло издржати да гледа ће јој осуђено дијете вене и копни и ће му обје очи од суза искапаше, плачући јутром и вечером на очиним главњама за својом укопаном младошћу и црном судбином. Не верујући да би Госпава била способна ма шта ружно учинити а и сама више наклоњена Кићуну но другоме, стара би Ђурђа испуштала кћерку до на ђбер више куће, и то пошто сви поспавају а Крцета утврди сан и стане га хрка испод губера као заклана вола. Како су жене остајале и даље послујући по кући и припремајући што свадби и удавачи треба, то Крцети ни на ум није долазило, да му се, у та доба, Кићун око куће шуња и с Госпавом, на бријегу, ашик проводи и жељу дијели.

Право зборећи, Госпава је, овога пута, показала више самопрегорења, ватренисти, одлучности, храбрости и ризика. Не подајући се ничему сем својој младости, не мислећи ни на шта сем на своју љубав, не размишљајући ни мало о опасности у коју срља, не марећи ни за што нити ни за кога сем за своју страст и свога драгана, јурила је напријед као арапска бедивија у бојни дим и ограшје, и згарала саму себе на жртвеник своје луде љубави као лептирица на свијећи. Ни на једном састанку није пропустила, а да не говори и наговара Кићуну, да је отме, па било да се, макар и с муком и главобољом, вјенчају ту под Страшевином, било да бјеже главом по свијету, па куд буди било.

Кићун је обећавао, али све нешто одлагао, скањао се, премишљао и разгађао, и увијек остајао на истом мјесту, неодлучан, клонуо и неодошељен. Бивало је тренутака кад је и сам падао у ватру и намјеравао да окупи пет-шест ваљаних друга, дочепа Госпаву, одведе кући, и вјенча је силом на срамоту. Али у том жару и при таквим одлукама није остајао дуго. Незгоде, сметње и немогућности би му се тај час истакле пред очи. Куд ће му и шта ће му жена у празну кућу? На живој је муци и с оно десетеро несмирених роба што му чуче око огњишта, и не може, поред све плате и труда и муке, ни њих да исхрани и наодијева, а то ли још и са женом којој се хоће начин и тимар, па још кад сјутра послуђеца, — то би значило, бар за сад, од десет ћоравих градити двадесет слијепца. Па и кад не би било тога но кад би с те стране био и миран, друга је, преча, опасност ту: Крцета је чувен као инација, сем тога човјек познат,

врућа заплећа и пуне руке, а у њега јако братство, не би се пустили тако лако да им се ко ма ко такне у образ. А ни Бањани не би сиђели скрштених руку. Па наврнути на се и свој дом омразу и кавгу и освету од најмање педесет пушака, то му се чинило и сувише непаметно и ризично. А нити му је токало чину ни подносило дјину да због једне женске главе има посла са судом и да иде на одговорност пред војном власти. Јер, како се у Црној Гори иде под шибике кад ко и туђе јаре или клас кукуруза украде, ко зна шта би га све могло снаћи па да он сад туђе чељаде и још под прстеном кријући и на силу одведе. Можда би му, сем живота, дошао у опасност и онај свијетли десечарски грб на капици и подофицирска част као и будуће, а богме и садашње, господство и лијепо мјесто међу људима. При тој би се помисли сав сјежио и стрецнуо, као го на мразу, а рука му и нехотично полећела над челом, те опипала биљегу: да је случајно није изгубио. И осјетио би, да су му при њој за бдш сва уживања, све друге љубави, и све жеље на свијету, и с Госпавом заједно. Иначе не би био — Црногорац!

На наваљивања Госпавина: да бјеже у свијет, питао би се и питао би је: е па куд? Без пасоша, без пара, без заната, без познанства, куд? И како? Празна рука мртвој друга. Обруч око грла, те нику ни чеперка.

Све је то мозгао, о свему премишљао и све се више за какву било нову авантуру хладио. Па ипак Кићунова је љубав била толика, да би се, бар моментално, дао загријати, одушевити и много штошта починити, да се између њега и Госпаве, у новије доба, није збило оно што је. Јер и код њега, као и код свих мушкића у тој прилици, баш та околност што је олако и неочекивано постигао крајњу циљ и оно о чему прије, у чистоти својих осјећаја, није ни сањао а што му је, шта више, чак и гадно изгледало; баш та околност што је прије у души уживао а тијело осуђивао на добровољну Голготу, а што сад тијело сагоријева у сладострашћу а душу на крст пење, баш су те околности биле онај узрок који је на њ и његово одушевљење непријатног и обратног дјејства имало. Што су мокре облоге горућем челу у врућици, то је била Госпавина лакомисленост његовом љубавном лудилу. Докле јој је он, као хаџија светињски њивот, миловао душу а обожавао неприкосновеност тијела; докле је у њеној невиној и неоскврњеној појави гледао не жену ни земаљско биће но дух сјајнији од сунца и узвишенији од небеса — дотле није могло бити ни људске ни анђелске ни ђавоље силе која би се могла испријечити преда њ и задржати га, да се он у свом момачком напону и ватри, не заложити и

главом и образом и за саму сјен од малог прста Госпавина и да с њом и за њом не срне у огањ и у воду, на смрт и живот. Али откад му се она дала сасвијем, те јој је стао тијело гужвати и миловати а душу само обожавати, осјећао се као аскет пред разореним храмом, који се, мјесто да чудотворном моћи спржи и порази оскврниатеља прије но му се овај и приближио, немоћно пустио и допустио да га сруше, опљачкају и опогане. Учинио му се, као да му је сржи из срчане дупље нестало и као да по њеној празнини студени вјетар пири. У његовим се прсима, као у наложеној фуруни, заждио огањ обједном, без потребе, у невријеме; сагорио све што се у њој налазило и не оставио ништа сем пепела и неколика прикривена и неистуљена угарка у пепелу.

Добивши је потпуно и задовољивши се до пресићености прије времена и мимо очекивање, Кићун се и сам запрепастио кад је једног дана опазио да му је, и у његовим очима, Госпавина звијезда почела блијеђети, да је пала или се бар помакла са своје дотадашње висине, и да је и она, као и све остале над којим је он дотада у својој војничкој нескрупулзности свој дивљачки и животињски ћеф проводио, само живо, трошно, знојаво и изложено боловима и вајкању створење од меса и крви, и ништа више. А с тим је, у његовим очима, души и срцу, нестало свега онога што му је прозаични живот стварало чаробним а његов смисао пожудним; што га је, као пара параброд, покретало и, као крмар лађи, правац му давало; што га је опијало, заносило, одушевљавало, и чинило да чезне и воли и да ни пред чим не успрегне докле га, пред Богом и пред људима, својим, и само својим, не назове.

Није дуго времена требало да прође, а Госпава је и сама увиђела, да је погријешила, што је, у једном часу заноса и инада, поклонила све што је имала, ако и не баш за јефтину и незнатну, а оно свакако за несталну накнаду. Па, ипак, код ње је, као уопште код свих чланица њенога пола, тај факт имао сасвим друкчији и супротни одзив: откад се и тијелом као и душом предала на милост и немилост Кићуну, откад је, као грлицу на жртвенику, сагорела свој жевојачки смисао и невиност, отад се страсна жерава на њеном срцу све више и више разбуктавала. И, у колико је све дубље и дубље газила и све више и више љубавно-похотне пјене с крвавог и узбурканог вира младости пила, у толико је била све жеднија, све страснија и незајазнија, све више пила и опијала се, и све луђе и нерасудније тонула.

У овој су прилици Кићун и Госпава јако личили на срасле близанце, или, боље рећи, близанца и близницу, који имају

заједничку кичму, заједничке бриге и потребе, радости и жалости, али који, сваки са свога мјеста и гледишта, на разне и супротне стране гледају.

IV.

Дан по дан, дође и Митров дан, а уочи њега бахнуше под Страшевину и бањски сватови.

У Крцетиној кући фиска, весеље, пјеванија и пушкетање, као кад је свадба.

Била су већ нека доба ноћи и чељад већ и полијегала, кад неко закуца на врата Видака Мркаљева, и зазва једном па другом :

— О куме Видаче!...

Видак се прену иза сна, послушну, и, познавши глас кума Кићуна Јованова, ђипи са свог убогог, сламом и губерром испуњеног креветца, притрчи те отпата мандал и отвори кутња врата, повикавши :

— Ево м' ђ, но наприје!..

— Добро ти вече!... назва Кићун, улазећи.

— Да ти је добра срећа! Но оклен ти у та доба ноћас? Па још и под оружјем! И с вељом пушком! Које добро, чоче?!... заблеши се Видак, подмећући трпачици поред огњишта Кићуну и разгрћући тек запретану жераву те старкајући огореле главње и распаљујући ватру.

Кићун, баш онако како и улезе, у кабаници и под оружјем, сједе, претури велику пушку преко крила, погледа усплахирено на Видака, па ће узбуђено.

— Нема тун добра, да ђа'ољом, куме, не, бар до ноћас, а сјутра га може Бог дат'. Но, ако си ми друг и саде ка' и вазде што си ми био, хајде обуци се и припаши оруж'е, па да се привучемо до Крцетине куће и ноћас, између укућанах и бањскијех сватовах, уграбимо Госпаву. Па нека се прича, докле је Црне Горе, како је Крцета удава' шћер...

Видак се зачуди и не зачуди, а видећи Кићуна страшна и оружана и како се тресе и звјера закрвављеним очима, препаде се несрећи, те употријеби све силе, да га умири и сталауши:

— Ја, ваистину, нећу ни да' Бог! Но шта збориш, куме, јеси ли се помамио? Ић' у покрају живе чељади и у отимачину прстенованијех ђевојаках са свадбе између браће и ђеверах, ко је то још чуо оли видео, а? Ада нећу ја, ма ти божа вјера, ризикават' главом и образом, без преше и невоље, не; а не бих ни теби река' да у то газиш. Јер није да-ти ни та твоја Госпава одвојила мимо свијет, нит' јој је отац змај ни мајка вила ни браћа дивови, а може-бит' ђ јој је стрина вјештица, ка' и јес'. Да ти је здраво глава и нека те Бог подржи у стими

код људи и у милости код Господара, и у части и поштењу и подовинцијерском госпо'ству и власти, па је за све друго ласно. Док је главах, биће ћулавах; није свијет решето; а има ђевојаках ка' и пасијех реповах. Но се претрпи јуначки, а и то ће се звати „лани“. А ка' си већ поумио на то, ће си био до сад?...

(Наставиће се)

Р. Јеретов

ПЕСНИК И КРИТИЧАР

Далеко усамљен од света, песник је певао о мају, о цвећу, о љубави. Једног дана рече му критичар.

— Све је то лепо, али ми хоћемо нову песму. Пођи у свет, про-
путуј градове, проникни људску душу и дај нам нову песму!

И песник остави самоћу, цвеће, мај и љубав.

Била је мрачна ноћ кад се опет вратио своме усамљеном дому.

Од тада о песнику није било ни трага ни гласа. И критичар оде да га обиђе.

— Где је нова песма, запита га он. Јеси ли био по свету, јеси ли пропутовао градове, јеси ли проникнуо људску душу?

— Био сам, све сам чуо.... и то *све* убило је моје песме.

С бугарског Ж.

М. Вукасовић

С Р Ж

(4)

Изабрао сам место на кори. Било је тамне боје.

Као побожан, молио сам Бога да ми буде на помоћи.

Док сам се молио, чуо сам шум, за који нисам могао знати од чега долази.

Погледам у врх дрвета. Гране су биле и сувише далеко да сам могао видети креће ли се лишће или мирује.

Кад сам довршавао молитву, шум је брујао звонким, сре-

брнастим гласом, и с јачањем све више наличио на удаљени подсмех.

Тог сам се тренутка сетио да оно биће, које је са мном говорило, радо је спомињало реч богови, а ја се молим богу.

Они ми се — богови — ругају.

Осетио сам крв како струји. Како су ми жиле набрекле и дамари силно ударају.

Уздржао сам се.

Можда је и ово обмана.

И почео сам рад.

Кора под јаким и чврстим ударцима одлетала је на све стране.

Кора се цепала, кидала и ломила, трошила и падала по подножју стабла.

Постојано ишао сам све дубље и дубље.

Тих првих дана своје среће и заноса нисам ни помишљао на време колико ћу утрошити да бих достигао што сам желео.

Био сам млад.

Био сам здрав.

Био сам силан и крепак.

О смрти нисам ни помишљао: био сам на почетку живота.

Радио сам првих дана и дању и ноћу.

Убрзо је дошао умор, немоћ, малаксалост.

У дубину се ишло све спорије и теже.

У колико сам улазио дубље, дебло је бивало све тврђе и жилавије.

С муком сам откидао само делиће.

Окупан у зноју, с набреклим мишићима, дрхтећи од умора, једва сам чекао да се заврши дан и да се одморим.

Али жеља да што пре доспем до циља није ме ни тренутка остављала. У колико сам дубље ишао у толико је жеља више расла; у колико сам био ближе циљу у толико сам се осећао душевно јачи и силнији.

С победним осмејком приступао сам поносно стаблу живота сваког јутра, и као мудрац који зна шта хоће, који зна шта жели и где му се жеља свршава, настављао сам посао.

Тада — једног дана — када сам се већ осећао као више биће — као врста полубога — посетише ме први пут они — богови.

Долазак богова објавио је шум, у коме су се безбројни гласови сливали у хармонију и утицали на мене као снага која даје живот.

Сунце се јављало из бескрајне тмине као огањ.

Из огња су хујали светлосни таласи.

Осећао сам како светлосни таласи ударају о стабло живота, и чудноватом шуму појачавају моћ живота.

Свуд унаоколо пружала се пуста, недогледна раван, која се у бескрајности спајала с небом.

Ивицом те равни, на граници неба и земље пловиле су беле магле.

Светлосни таласи удараху у магле.

Магле оживеше.

Створише се чудни облици, који су се силном брзином мењали, стапали и нестајали.

То беше борба светлости и магле.

Магле се гомилаху, дизаху увис као планине и падаху на светлост да је угуше.

Први таласи светлости несташе у магли. Изгледаше да је магла победила, кад магла засићена светлошћу сама поче летети брзином светлости и нестајати у даљини.

Тада чух поздрав богова:

— Човече, ниси тражио од нас савете. Ти си јак и довољан самом себи. Веру ти не рушимо. Као бога те поздрављамо.

Човече! Тебе су животне жеље, те животне бриге, толико занеле да немаш времена да видиш и осетиш оно што ти говори праву и велику истину.

Ти истину тражиш, а не гледаш.

Ти истину тражиш а не чујеш.

Човече! Застани! Погледај око себе. Погледај у оно што се дешава и слушај.

Не хитај, чекај, не жури!

Човече! Погледај у застор над собом — један одблесак вечности.

Ућутао је.

Гробна тишина овлада је целом околином.

Тада се почео стварати нов шум.

Лаган, тајан шум, који је личио на болан осмех огорчена човека, — који, с презрењем, растаје се са животом.

Прах под ногама, делови коре, лишће... струје ваздуха и честице ваздуха... понављају тај болни шапат.

Одјечи тог шапата одбијају се, таласају јаче и себе и околину, и болни шапат прелази у лагани, болно-презриви осмех.

Осећам, тај ме презриви осмех, учи да осећам, како у сред тога презривог осмеха стоје невидљиви богови и питају немо:

— Зар не осећаш истину?

— Човече! — чуо сам исти глас, подругљивије. — За нас је све то сан вечности.

За мене то беше цинизам богова. Тресао сам се од гнева. Цинички се смејао и боговима подругљиво викао:

— За богове је и вечност сан вечности.

Никакав одговор.

Малопређашњи болно-презриви осмех јаче шуми и прелази лагано и пажљиво у болно-презриви смех.

Прах под ногама, делови коре, лишће... струје ваздуха и честице ваздуха... понављају тај болно-презриви смех.

Одједи тог смеха одбијају се, таласају јако и себе и околину, и болно-презриви смех хуји и прелази у огорчено-бесно смејање.

Таласи тог огорчено-бесног смејања бесно се нићају, огорчено сударају, сливају, понова се с другима сударају, презриво одбијају и понова, још бешње ударају, претапају један у други и од огорченог бесног смејања стварају бурно, бесомучно церекање.

Церекање испуни сву васиону, у првом тренутку неразговетно, нејасно и потмуло, по том све јасније, све одређеније и јаче.

Осетио сам изнад главе свирепу буру, која је помамно ударала о стабло живота, повијала гране из недогледних висина до површине земље, ударала једну о другу, савијала их, гњечила их, и у немоћи својој звиждала кроз њих песму своје немоћи.

У даљини сам видео маглу, где у збијеним, непробојним облацима јури ка стаблу живота.

Сунчев је колут све више умирао.

Око мене се стварао дан тамне светлости и дан без боје.

Магла је обухватала све.

У магли је нестајало све.

Прах и коре испод мога тела, на којима сам лежао, дизао се у вис, ковитлао у густе стубове, који су се ређали један крај другог, пењали један на други и стварали непробојне црне зидове.

Мрак је постепено с маглом обавијао све.

У мраку и магли постепено се губило све.

— Осећаш ли страх? — иронично ме питаше глас из тог мрака.

Страх! — изговорио сам свом снагом у смеху, и стао се и ја церекати, хотећи да дам достојан одговор.

Али свој глас нисам ни ја сам чуо, а густа прашина засу ми уста чим сам их отворио.

Без снаге да говорим, да гледам, да чујем; згрчен, осећао сам сву силину буре, која би ме понела с мраком у мрак, да ми није стабло живота пружио помоћи.

Сутра дан крај стабла живота нигде коре, нигде прашине,
нигде имена, нигде ни знака ни трага.

Јучерања олуја све беше збрисала.

Кад сам пришао ближе дрвету — ни трага од безбројних
имена, која су била на корама, које су се једва држале.

Спопала ме безумна жеља да пронађем место где је олуја
остатке згомилала.

Нигде коре.

Нигде ни трунке прашине...

Нигде трага..

Вратио сам се с презривим осмехом.

Премерио сам силна имена и знакове с призрењем.

Из дубине душе слатко се смејао и говорио:

Имена се не бележе по површини коре стабла живота, већ
у сржи стабла живота.

С огорчењем сам настављао:

Ниски, ограничени људи, дођите овамо и посветите живот,
цео живот, да би могли живети.

Мој пријатељ рањено јаукну.

Светлост се зануха од тог јаука.

Ја задрхтах.

Он ме погледа крвавим, замореним очима.

Тихо, једва чујно настави:

Богови су били пажљиви Богови су ми говорили с бла-
гошћу и мудрошћу богова.

Ја сам био глув.

Ја сам био слеп.

Ја сам био без чула.

Ја...

Заплака крвавим плачем.

У соби се све ускомеша.

Мој пријатељ настави, час тише, час јаче:

То су биле њихове нежне и дубоке опомене.

Богови ме нису хтели понизити, нису хтели осрамотити
мој ум, чиме сам се ја сам највише поносио.

Богови су били према мени милостиви и издашни у надама.

— Али ја... ја... нисам то умео да схватим, још мање да
разумем.

Богови су били племенити — прави богови — који су и
од мене хтели да сачувају праву истину.

Он задрхта свом снагом из све снаге, и болно прошапта
задрхталим гласом:

Истину треба тражити; али лакше је и слађе живети у
обмани.

Хтео је самом себи да се смеје, и самога себе да исмеје.
С циничким смехом и с циничким покретима руку и очију
настављао је лагано и презриво, презирући самог себе:

Био сам слеп.

Ништа нисам чуо.

Ништа видео.

Био сам без осећаја.

Вечност ми беше одузела, пре времена, све.

Све..

То беше први савет богова.

Схватио сам га на свој начин.

То богови желе да ме омету.

Видели су човека који хоће да их достигне. Нашли су човека који је ушао у суштину истине: за њу сазнао, њу осетио, са њом се саживео, и хоће да је постигне.

Хтели су човеку да покажу како је до сржи тешко доћи. Зато су ме донели крај стабла живота, с надом да ће ме величина стабла и дубина сржи заплашити.

Пријатељ стаде.

Задрхта и зацени се од смеха.

И најмањи мишић његовога лица устрепта презриво-пакосним смехом.

Ха.. ха.. брујао је по соби демонски смех.

И сама соба, и зидови у соби, и све ствари по њој беху прожете тим смехом. И све се почело смејати лудо и безгранично, понављајући у хору паклено језиве узвике:

Ха. ха ха. ха!

Али су се преварили!

Богови преварили! кроз смех је одјекивао његов глас пун смеха, и непрекидно понављао демонско: ха.. ха ха.. ха.. водећи за собом хорове смеха свега око себе.

Богови преварили!

Зато су богови постали на мене кивни.

Био сам решен да пркосим боговима, са жељом обична човека, да се богови, једног дана поклоне човеку.

Гледао сам пријатеља укочено: без речи, без израза.

Он је то разумео да га не схватам.

Беше му криво.

Пришао ми корак ближе, и љутито, испрекидано, и зади- хано почео да виче:

— Изгледа ти мало што причајући ово сагоревам и последње остатке живота. Изгледа ти мало! Је ли? Мало.. реци.. Хтео би више.. живот.. цео живот.. Ја ћу ти га дати.. али сад се задовољи с овим.

Гледао сам пријатеља и даље укочено: без речи, без израза. То га је мучило, кињило, жестило.

Зграбио ме за раме и љутито наставио:

Знам шта хоћеш! Јасност.. је ли јасност! Хтео би јасности! Зашто не кажеш?.. Читам ти то с лица, из очију. Тражиш јасност.. али како.. како.. пискао је језовитим гласом који се цепао? Како да ти кажем јасније оно што сам и сам нејасно осетио. Како да ти кажем оно што сам видео, а нисам имао моћи да схватим?... Како?.. Како?..

Тргао се и пустио ме.

Зашто ти то говорим? запитао ме неколико пута, и самом себи одговарао:

Зато што си дошао да сазнаш истину. Истину због које сам ово што сам.

Он устукну да сам га могао видети целог, и спуштеним, изнемоглим гласом заврши:

Ово је истина.

У соби је непрекидно тихо шумело.

Већ навикнут на тај шум, сад сам га јасније осећао.

Обратио сам сву пажњу.

То беше дисање.

Тако ми се чинило.

У соби је све дисало — и најмања стварчица.

Све је било живо, на свој начин живело и свој живот одавало.

Мој пријатељ навлаш је ћутао, да бих живот што јасније и дубље осетио.

То присуство свега живог, тај живот у животу, почео ме узнемиравати.

Мој пријатељ беше то приметио и прекиде тај живот причањем:

Од тада су ме богови чешће похађали.

Кад бих малаксао, и изнурен, обурван болешћу лежао крај стабла и бунцао, они би долазили да ме понуде, да ме охрабре и одрже у животу.

Тада бих са слашћу здравог живота слушао њихове звонке гласове који оживљавају.

Доцније, у колико сам био ближе срж^и, њихова је пакост била већа.

Бар тако сам ја држао, и веровао да знам зашто је то тако.

Богови ће ускоро добити новог друга: зато су кивни на мене.

(Наставиће се)

А Л Б У М

Они стоје на столу, покривеном плишаним чаршавом, у свакој великој соби — дебели, с позлаћеним образом и металним копчама, сасвим пуни брадатим и безбрадим, младим и старим лицима.

Мишљење да је албум фотографских слика породична реликвија, благо успомена и дружбе — потпуно је погрешно.

Албуми су измишљени ради угодности домаћинове. Кад им дође у посету какав тужан, животом измучен глупак, и кад овај глупак седне и пажљиво разгледајући шарену простирку пита:

— Па шта има ново?

Тада је једини излаз за домаћина да му примакне албум и да рече:

— Ево албума. Желите ли да га разгледате?

И даље, све иде као намазано.

— Који је ово старац? пита гост.

— Овај? Један наш познаник. Он сад живи у Москви.

— Каква чудновата брада! А ко је ово?

— То је наш Вања, кад је био мали.

— Та је ли могуће?! Не бих то никад рекао. Нимало не личи.

— Да... Он је онда имао седам месеца, а сад има двадесет девет година.

— Хм... Како је порастао! А ово?

— Другарица моје жене. Она је умрла. У Саратову.

— Како се звала?

— Павлова.

— Павлова? Је ли она имала брата у Петрограду. У Прометној Банци.

— Не.

— Ја сам познавао једног Павлова у Петрограду. А ко је ово у униформи?

— Черножученко. Ви га не познајете. Упознали смо се с њим лањске године, на летњиковцу.

— Ове године није добро на летњиковцу. Кишовито време.

Онда, албум већ може да се остави: разговор је пошао својим током. За стидљива госта, албум фотографских слика, то је круг за спасавање, за који се грозничаво хвата сироти гост, и после се, дуго и чврсто, држи за њ.

Гост, који је раније био, и ако је глупак, увређен суд-

бином, није стидљив човек, и албум је њему потребан само за почетак. Кад се растрчи с албумом у руци, он се дигне са земље, по некаком „кишовитом времену“, и онда већ лако лети даље не пуштајући из руку албум — претегу. Стидљивом човеку је без албума — пропаст.

Мени се десило да будем у друштву једног младића, који је дошао у посету, нагазио пса, хтео да пољуби руку домаћину, и све то објаснио је ужасном врућином (то је било у новембру). Он је осећао да је његова игра изгубљена, али сиromaх, тек што не заплака од радости, кад случајно погледа у сто на коме је био дебео албум.

Он грчевито зграби албум, отвори га, и осетив под ногама земљу упита:

— А ко је ово?

— То је прва страна. Ту нема слике... Преврните.

— А ко је ово?

— То је моја покојна тетка, Глафира Николајевна.

— Тако?! А ово?

Он прелиста албум до краја и — беспомоћно, бесциљно оста у ваздуху.

— Помагајте! хтеде да викне. Давим се!

Али у место то да учини, он метну албум на крило и упита:

— А од чега је она умрла?

— Ко?... Моја тетка?... Од срчаних наступа.

„Зашто ти, подлаче, помислио је млади човек, одговараш тако кратко? Бар кад би ми испричао опширно како је боловала твоја тетка, и ко ју је лечио... Тако би лепо прошло време.“

— Од срчаних наступа? Али, знате, баш су наши лекари...

А ко је ово?

— Лизин кум. Ви сте већ једанпут питали.

Он опет разгледа албум до краја, и остави га па узне пеонеицу.

— Ала се сад праве чудновате пеонеице...

— Да.

Он опет погледа у албум, пружи руку, али — албума већ није било. Албум је ишчезао, домаћин га је оставио на полицу.

— А где је албум? рече гост. Ја сам хтео да вас упитам за једну фотографију. Тамо су биле две госпођице.

Узеше албум и у њему нађоше фотографије тих госпођица, Млади гост, користећи се случајем, још једном прелиста албум. да би имао општи утисак.

У души сам се смејао, гледајући то. И одједном ми паде на памет мисао да се насмејем госту. У тренутку кад он заборави да гледа, ја дохватих са стола албум и метнух га под диван.

Гост, по навичи, пружи руку за албум, но не нашавши га, умало што не викну:

— Покрадоше!...

Погледав крадом у полицу, па у застирку под столом, он побледе и устаде:

— Али... време је да идем.

II.

Од неког времена почели су ми долазити гости. Јасно је да без албума не могу бити.

На жалост, ја немам породице. Рођаци, не знам за што, никад ми не даваху своје фотографије. И ако ми је когод послао слику, она је увек долазила у руке мојој собарици, сујетној и размаженој женскињи.

Гости су ми почели долазити све чешће и чешће. Без албума нисам могао опстати. Прегледах све фијоке на свом писаћем столу и нађох свега три слике. „Најдебља девојчица на свету — Алиса, има 153 килогр.“, „Изглед пристаништа у Ревељу“ и „Чувени шимпанза Франц који се вози на велосипеду“.

Ма како се гледало на ове слике, не могуће је било признати их за моју породичну реликвију.

Једино што ми је било остало: потражити слике гдегод.

И мени то пође за руком. После дводневног брижљивог тражења, нађох на полици код једног антиквара, огроман кожни албум, испуњен најразноврснијим сликама — баш оним које су ми биле потребне. У албуму је било од прилике до две стотине слика — све моји будући рођаци, другови и познаници. Те ствари моћи ће занимати моје госте бар за час два, те ћу ја мало одахнути, зато сам се радовао као дете.

Код куће сам пажљиво разгледао албум, и нико на свету осим мене није имао срећу да себи самом бира оца, матер, старога стрица и два лепа брата. Ту су биле три љубљене девојке, и ја се дуго колебах док не дадох срце првој по реду, црномањастој, лепих пуних осећања очију.

Албуму је недостајало нешто: случајно не беше ни једног малог детета које би ме могло представити у детињству. А деца од тринаест четрнаест година, на жалост, нису ни најмање личила на мене.

Морао сам се задовољити тиме, што сам изабрао све пријатна и симпатична лица за своје рођаке, а ружна и одвратна (таквих, на жалост, имало је доста) за познанике.

Те вечери дошли су ми гости, и сви су били тужни и ћутљиви.

Али мене то не збуни.

— Желите ли да прегледате породични ми албумчић? упитах ја. Врло интересно.

Сви оживеше, обрадоваше се и дограбише албум.

— Ко је ово?

— То је моја сирота драга мајка... Она је умрла од срчаних наступа... Лака јој земља!

Гости мирно слушаху и с побожношћу климаху главом, па преврнуше страну.

— А ко је ово?

— Мој отац. Ми смо велики пријатељи и често се дописујемо. А ово је мој брат. Он сад има добар положај и зарађује много новаца. Јел'те да је леп? А ово су прости познаници. Погледајте, господо, ову девојку. А како вам се она допада?

— Лепушкаста је.

— Кажете — лепушкаста... Лепотица је! Моја прва љубав.

— Збиља? Она вас је волела?

— Она?!... Па ја сам био за њу сунце, ваздух без кога она није могла дисати... Ову ми је слику дала кад је отишла ван земље. Кад ми је написала спомен на слици, она је тако плакала, да је добила хистерични напад!... Такве љубави ја више нисам видео. И... њу ја више нисам видео...

Лице ми је било тужно. На трепавицама појавише се две издајничке сузе.

— Јел' то било одавно? тихо упита један гост, с тужним саосећањем стежући ми руку.

— Је ли давно? Већ има седам година... Но мени се чини да је прошла вечност.

— Од тада, велите, нисте је видели?

— Нисам. Куда је ишчезла — не зна се. То је чудновата, загонетна историја.

— Шта вам је овде написала?

— Не сећам се, одговорих ја обазриво. То је било одавно.

— Допустите да погледам. Пошто је девојке већ нестало, ја мислим да нећемо учинити ништа ружно ако прочитамо.

— Ја се не сећам да ли је на тој слици написала штогод, или на другој...

— Ипак допустите да погледам, замоли један господин с романтичном природом, смешећи се сентиментално, — прво љубавно ћеретање једне невине девојачке душе. Шта је лепше од тога?

— Шта је лепше? као одјек понови други гост, вадећи из албума слику.

Окрете слику на другу страну, погледа у њу и узвикну:

- Какав је ово ђаво?
- Не смете дирати оно што је за мене светиња, уплашено викнух ја. Зашто сте извадили слику?
- Чудновато... и не обраћајући на мене пажњу, прошапта гост. Врло чудновато!
- Па шта је?!..
- Ево шта овде пише: „Пелагија Косих, звана Татарка. Рођена 1880 године. У 1898 години осуђена за крађе на месец дана затвора. У 1899 занимала се хипесничством. Раста средњег, очију плавих, иза десног ува има младеж“.
- Шта је то „хипесничство“? упита једна гошћа.
- Хипесничство, промрмљах ја, то је нешто као телефонскиња.
- Не, рече један старац. То значи кад жена домами у своју кућу човека и са својим љубазником покраде га.
- Лепа прва љубав! рече иронично једна дама.
- То је неспоразум, засмејах се ја. Допустите слику... Па разуме се, ви нисте ову извадили. Требали сте ову, видите, пуна плавуша. То је мој први идеал.
- Први идеал извадише из албума, и сентиментални господин прочита: „Катарина Арсењева (звана Белењкаја) рођена 1882. год. Од 1899—1903 била проститутка. Од 1903 г. занимала се крађом по дућанима“.

III

- Гости су зачуђено слегали раменима, а по неки (најнеучитивији) чак су се и смејали.
- Интересантно! Шта ли је написано на слици вашег оца? рече један старац.
- Могу замислити, понови једна дама.
- Не смете вређати овога светог човека! викнух ја. Он је изнад сваке сумње. То је једна светла душа која сија добротом и љубављу. Извадих из албума слику свога оца и с поштовањем је принесох к устима. Љубећи је, у наступу синовље љубави ја неопажено погледах на другу страну и прочитах:
 - „Иван Долбин. Рођен 1862 г. 1880 ситне крађе. 1882 опасна крађа. (1 г. затвора). 1885 убиство у породици Петрова. (12 г. робије). 1890 — побегао. Сад га траже. Личне особине: дебео глас, рамље на десну ногу. Кажипрст му осакаћен при тучи.“

За столом где је био албум зачу се смех, а за тим клицање подсмешљиво, љутито. Ја бацих слику свога оца и појурих к албуму. Неколико фотографија већ је било извађено, и ја сав смућен сазнадох да је моја сирота мајка била у за-

творю зато што је упропастила неколико девојака, а моја мила два брата, они лепа људи, да су осуђени 1901 године зато што су фалсификовали чекове. Најморалнији члан наше породице, био је мој ујак: он се занимао палевином својих кућа да би добио осигурану суму. Он је могао бити наш породични понос.

— Еј, ви, домаћине! викну ми гост — старац. Кажите где сте узели овај албум? Ја сам уверен да је то стари албум који је некад припадао тајној полицији.

Подбочивши се ја му одговорих са суровим смехом:

— Да, купио сам га данас за две рубље код антиквара. Купио сам га ради вашег умног одмора, ви проклети човечуљци, глупи црви што само праве посете, уместо да седе код куће и да штогод раде. За вас купих овај албум. Ево вам, гледајте ове глупе слике кад умете да логично изразите човекове мисли и да паметно разговарате. Ти тамо што се смејеш, стара развалино?! Теби је смешно што је на сликама мојих родитеља, рођака и пријатеља написано: лопов, варалица, проститутка, паликућа?! Да, написано је. Али ја вас уверавам да је то много поштеније и отвореније. Ја тврдим да сваки од вас има овакав албум, где су исто такве личности, само с том разликом што нису написане њихове моралне особине и поступци. Мој албум поштен је и отворен албум, а ваши — то су друштва тајних преступника и покварених жена... На поље!

Да ли зато што је било већ доцкан или зато што су албум већ били прегледали, и што су видели да ће им даље бити досадно, тек гости су се после мојих речи одмах разишли. Ја остадох сам, отворих прозор да у собу уђе свеж ваздух, и почех дисати. Било ми је весело и пријатно,

Кад би моме албуму могла израсти рука, ја бих је пријатељски стиснуо, тако је то био добар, пун, симпатичан албум.

Ћ руског Софија Попова.

Г Л А Д

РОМАН

Први део.

(4.)

Шта је њему било потребно да забада свој нос у моје ствари? Зар се њега тиче то кога ћу кројача ја узети? Расрдих се; изглед тога шупљег, налицканог човека љутио ме је и ја га доста грубо подсетих на десет круна, које је он једном од мене узео у зајам. Он не имаде времена ни да одговори, а ја се покајам што сам му тражио дуг. И како баш тад мимо нас пролажаше једна дама, ја се, да бих је пропустио, брзо повукох уназад и користих се тим случајем те одох својим путем.

Куда бих за ово време док чекам? У кафани се не могу појавити с празним џепом, а нисам знао ни једног јединог познаника коме бих могао свратити у ово доба дана. Инстинктивно се упутих горњем крају града, иђах доста дуго тамо амо од тржишта до Грендсена, прочитам „Вечерњу Пошту“, тек изнесу, прошетих се улицом Карла-Јохана, па се вратих и упутих се гробљу код Спаситељеве цркве, где нађох за се једно склонито месташце на брежуљку покрај капеле.

Мирно сам ту седео и маштао на влажном ваздуху, мислио, дремао и зебао. Време је пролазило. Зар је већ тако несумњиво да је фељтон био један мали образац надахнуте уметности? Бог зна да се у њему нису поткрале какве грешке! Измеривши подобро, могли су га сасвим не примити, просто на просто чак не примити! Он је био прилично осредњи, а можда и сасвим рђав; зашто сам ја био уверен да у даноме моменту он већ не лежи у кошу за хартије?... Спокојство ми беше нарушено, ја скочих и отрчах с гробља.

На Акерсгаде-у загледах у излог једног дућанчета и видех да је тек дванаест прошло неколико минута. То ме је опет довело до великог очајања, ја сам се тако чврсто надао да је било већ по подне, а до четири часа нема смисла јављати се уреднику. Судбина мога фељтона испунила ме неким мрачним предосећањем; што сам више мислио о томе све ми се невероватнијим чинило да сам ја могао написати нешто не одвећ рђаво, тако неочекивано, готово у сну, са мозгом пуним бунила и ноћних привиђења. Ја сам, разуме се, обмануо самога себе и цело јутро био радостан без икаква основа! Наравно!... Брзим кораком ишао сам по Улеволдсвајну, поред брега Св. Јована, нађох се на неком отво-

реном простору, ујоџ у уске, чудне улице крај неке стругаре дуж неких грађевинских одломака и огњишта, и обрех се најзад на неком великом путу, чији крај не могах сагледати.

Ту застадох и одлучих да се вратим назад. Шетња ме је загрејала и ја једва иђах тихим кораком у врло мучном расположењу. Сретох двоја кола са сеном. Кочијаши су лежали ничице на колима и певали, обојица боси, обојица с округлим безбрижним лицима. Ја сам ишао и мислио да ће они почети разговор са мном, добацити ми какву било примедбу или ће се почети да смеју, и, када им приђоџ доста близу, један од њих викну ме и упита шта ми је под мишком.

— Покривач, — одговорих ја.

— Колико је сати? — упита он.

— Тачно не знам; биће око три.

Тада се они обојица почеше смејати и прођоше поред мене. Одједном осетих бол од удара бичем по уху, и капа ми слете с главе; младићи не могаху пропустити да се са мном не прошале. У беснилу, ја се ухватих за ухо, подигоџ капу која беше на ивици једног рова (и продужих пут. Код брега Св. Јована сретох једнога човека који рече да је већ пет сати.

Пет сати! Било је већ пет! Ја убрзах кораке, готово отрчах у град и упутих се у редакцију. Уредник је наравно, већ одавно тамо био и отишао! Ја сам час ишао, час трчао, налетајући на кола, престижао све пролазнике, утркивао се с коњима, напрезао се, као луд, само да стигнем на време. Улетех кроз врата, у четири скока устрчах уза степенице и закуцах.

Никаква одговора.

Отишао је! Отишао је! — мислим ја. Пробам врата, отворена су куцам још једанпут и улазим.

Уредник седи за својим столом, лицем ка прозору и с пером у руци, спремајући се да пише. Саслушавши мој задихани поздрав, он се упола окреће, загледа ме, клима главом и говори:

— Ја још нисам имао времена да разгледам вашу скицу.

Мени је тако мило што је он бар још није одбацио и одговарам:

— Наравно, ја то врло добро разумем. Та то и није баш тако хитно. Може стојати за дан, два, или?..

— Да, разгледаћу. Уосталом, ја имам вашу адресу.

И ја заборавих да објасним да немам више никакве адресе.

Аудијенција се сврши с поздравом; ја идем натрашке и одлазим. Нада се опет разбукти у мени, још ништа није изгубљено, напротив, ја још могу овога пута све добити. И мој мозак почиње да тепа о великом савету на небесима где је ту скоро одлучено да добијем десет круна за фељтон...

Само да ми је да се склоним куд било за ноћас! Премишљаам куд би најбоље било да одем, тако сам дубоко занесен тим питањем да

стојим на сред улице. И²заборављам где се налазим, стојим као усамљена мотка у мору, у време када се око ње гоне и урлају таласи. Један разносач новина пружа ми „Викинга“. Врло занимљиво! Ја погледам и уздрхтавам — опет стојим према Сембу.

Ја брзо скрећем с пута, стежем завежљај уза се и хитам ка гробљу, у забуну и у страху да су ме видели кроз прозоре. Остављам за собом Ингебрет и позориште, код Ложи-а скрећем и упућујем се к мору крај тврђаве. Опет налазим клупу и опетт тонем у размишљање.

Где да нађем склоништа за ноћас? Зар нема какве јаме у коју бих се могао увући и скрити се до ујутру? Понос ми не допушташе да се вратим у своју собу; никад ми није могло пасти на памет да газим своју реч, с великим негодовањем отклоних ту мисао и у души збуњено се осменух маленој црвеној столици за љуљање. Игром асоцијација изненадно се нађох у једној великој соби са два прозора, у којој сам становао на Хегдехаугену, видео сам на столу служавник са мноштвом тешких хлебова с маслом, он је мењао свој изглед, претварао се у бифстекс — саблажњиви бифстекс, у као снег бели убрус, у хлеб, у сребрну виљушку. И отворише се врата: уђе моја газдарица и понуди ми још и чаја...

Привиђења и глупи снови! Рекох у себи да би, кад бих сада добио да једем, моја глава опет била растројена, морао бих се борити с оном истом грозницом у мозгу са глибом безумних мисли. Нисам подносио храну, нисам за то био подесан; то је била једна моја чудна, особена црта.

Можда ће се још и наћи какво склониште, када буде пало вече. Није требало хитати; у најгорем случају могао сам потражити какво место гдегод у шуми, на моме расположењу беше сва околина градска, и време не беше хладно.

А у даљини море се нијало у тишини, лађе и неспретни, тупоноси паламари браздили су његову оловну једноставност, подизали крајеве на десно и на лево и клизили даље, док је дим, као перје, излетао из димњака, а удари машинских клипова тупо су одјекивали у влажном ваздуху. Није било ни сунца ни ветра, дрвета иза мене стојала су скоро мокра, и клупа, на којој сам ја седео, била је хладна и влажна. Време је протицало; ја почех падати у дремање, појави се умор и лака хладноћа у кичми; ускоро осетих да ми се очи почињу склапати. И ја их склопих...

Када сам се пробудио, око мене беше мрачно; ослабљен и озебао, скочих, дохватих свој завежљај и стадох корачати. Ишао сам све брже и брже да бих се загрејао, тапшао сам рукама, трљао ноге, готово ништа нисам осећао, и нађох се код брода што стражари. Било је девет; проспавао сам неколико часова.

Куда ћу? Та треба ми наћи неко склониште. Стојим и гледам у брод и истражујем неће ли ми испасти за руком да се увучем у један

од коридора, сачекавши тренутак кад ми стражар окрене леђа. Пењем се уза степенице и хоћу са човеком да ступим у разговор, а он одмах узима своју браву на готово и чека шта ћу ја да му кажем. Та подигнута брава с на ме окренутом оштрицом продире у моје живце, као хладни ударац, ја немим од страха пред тим наоружаним човеком и нехотиче одступах уназад. Ништа не говорим, само се све више и више измичем од њега; да бих сачувао своје достојанство, ја превлачим руком по челу, као да сам нешто заборавио и удаљујем се. Обревши се опет на тротоару, осећам да сам спасен као да сам збиља избегао каквој великој опасности. И ја брзо одлазим.

Прозебао и гладан, са све већом и већом тугом у души, посртао сам улицом Карла-Јохана; почех сам сасвим гласно да псујем и не побојаш се да ме когод може чути. Код зграде парламента код првога лава, новом игром асоцијација идеја сетих се једног познатог уметника, младића, кога сам једанпут спасао од батина у Тиволи-у и коме сам затим покоји пут свраћао. Пуцам прстима и одлазим на Торденсколгаде, наилазим на једна врата с натписом: „К. Захаријас Бартел“, и куцам.

Изиђе он сам; од њега су се до одвратности осећали пиво и дуван.

— Добро вече! — рекох ја.

— Добро вече! То сте ви? До ђавола, зашто сте изволели тако доцкан? При светлости од лампе баш ништа се не види. После ваше посете додао сам један стог сена и повешто сам изменио. Треба то да видите по дану, а сад не вреди.

— Ипак ми допустите да видим! — рекох ја; ја се, пак, нисам опомињао, о каквој то слици он говори.

— Сасвим је немогућно! — одговори он. — Све ће вам се учинити жуто! А после, још нешто, — он је шапутао, нагнувши се к мени сав: — вечерас је код мене девојка, дакле савршено је немогућно.

— Е, ако је тако, онда не вреди разговарати.

Пођох, пожелех лаку ноћ и удалих се.

Значи, није остало другога излаза но поћи ма куд у шуму. Само да земља није овако влажна! Пљескао сам по своме покривачу и све више и више се привикавао на мисао да ћу лежати под отвореним небом. Тако сам дуго и мучно тражио преноћишта у граду, да осетих умор и неку одвратност према сваком тражењу, дође ми тако слатко да се утишам, да се смирим и да тумарам улицом без иједне једине мисли у глави. Приђох универзитетском часовнику и видех да беше већ десет. Одатле се упутих горњем крају града. Негде на Хегдехаугену застадох код једног дућанчета са јестивом, где беху у излогу изложена разна јела. Ту је лежала једна мачка и спавала покрај округлога францускога хлеба, иза ње стојала је чинија са свињском машћу и неколико боца с кашом од бунгура. Ја сам стојао и неко време гледао у та јела, но како нисам имао за што бих купио, то се окретох и продужих пут. Кретао

сам се врло лаганим кораком, оставио сам за собом брину, ишао све даље и даље, ишао сахат за сахатом и најзад се докопао шуме.

Ту скретох с пута и седох да одахнем. Затим узех да тражим мало-мало згодније место, стадох купити врес и смреку и удесих лежиште на једном маленом узвишењу, на коме беше посувље, раздреших свој завежљај и извадих покривач. Далеки пут ме беше уморио и намучио, и ја одмах легох. Окретао сам се и превртао много пута, пре но што сам легао удобније; ухо ме је лако тиштало, беше се мало поднадуло од ударца кочијаша са сена, и нисам на њему могао лежати. Изуо сам чизме и метнуо их под главу, покривши их хартијом од Семба.

И величанствена основа сутона почивала је око мене; све је било мирно, — све. Само је у висини брујало вечито певање, ваздушни звон, удаљени, без нианса звук, који никад не замире. Ја сам тако дуго слушао тај бескрајни, болесни звон да ме је он почео да збуњује; то су, јамачно, биле симфоније светова који су се нада мном кретали, звезде су запевале своју песму...

— Ово ће пре бити ђаво! — рекох ја и, да бих се охрабрио, гласно се насмејаш: — то је хукање сова у Ханану!

Устајаш и опет легах, обувах чизме и лутах по мраку, па опет легох, борех се са гневом и са страхом до самога расвјетка, када ме најзад савлада сан.

Беше сасвим видно, кад отворих очи, и осећаш да се време ближи ка подневу. Назух чизме, наново везах покривач и упутих се у град. И данас није било сунца, и ја сам дрхтао као пас; ноге ми се скочаниле, а очи почеле да сузе, као да нису подносиле дневну светлост.

Било је три сахата. Глад постајаше гора, ја изнемогах. Ишао сам, и с времена на време смучавало ми се. Сиђох до народне кухиње, прочитах списак јела на табли и речито слегох раменима, пошто ми се не свиђаху за јело масло и сланина; одатле се упутих на шеталишни трг.

Чудна нека забуна пролети ми одједном кроз главу; ишао сам даље и хтео сам да на њу не обраћам пажњу, и најзад ми испаде за руком да седнем на степенице. Сва моја душа подвргла се промени, као да се нешто у мени покренуло с места, или као да се нека завеса, неко ткиво подерало у моме мозгу. Неколико пута ми се заустављао дах и ја сам седео запрепашћен. Нисам губио свест, јасно сам осећао како ме је по мало болело уво од јучерашњице, и када поред мене прође један познаник, ја га одмах познадох, устадох и јавих се.

Како се то ново, мучно осећање удружило сад са осталим? Да то није последица тога што сам спавао на голој земљи? Или је то било због тога што нисам доручковао? Строго говорећи, било је потпуно бесмислено вући овакав живот; за име Христа, ја никако нисам поимао чиме сам то наукао на се ово страховито гоњење! И одједном сени ми у главу да лако и брзо могу постати варалица и отићи с покривачем

у „чкину“ пећину. Могао бих га заложити за једну круну и трипут људски ручати, колико толико се одржати, док не искрсне штогод друго; а Ханса Паули-а могао сам да слажем ма шта. Већ сам пошао једном зеленашу; но застадох на уласку, неодлучно климнух главом и вратих се.

У колико сам се одмицао, постајао сам све радоснији и радоснији што сам одолео овоме тешком искушењу. Свест о томе да сам поштен улила ми се опет у главу, испунила ме неким поносним осећањем да сам човек чврстога карактера, да сам бела кула светлиља на човечанском узбурканоме мору, по коме плове остатци разбијених лађа. Заложити туђу својину због једног ручка, јести и пити на осуду самога себе, казивати себи у брк да сам варалица и обарати очи пред самим собом — никада! Никада! То не могу да мислим озбиљно, то ми готово на памет није ни падало; у самој ствари, не може се човек чинити одговорним за случајно узгред пролетеле мисли, нарочито када те страховито боли глава и готово смртно се замараш, носећи један покривач који другоме припада.

Ипак ће се свакојако наћи излаз у своје време. Још је остао трговац на Гренландслере-у; зар сам му ја, пославши му своју понуду, праг обијао? Јесам ли звонио од јутра до мрака и добио отказ? Просто напросто нисам му се јављао и нисам добио одговор. Може бити да то неће испасти узалудан покушај, можда је срећа овај пут на мојој страни; у среће су скроз и скроз страшно смишљени путеви. И ја се упутих на Гренландслере.

Последњи потрес који ми је лупао главу, унеколико ме је ослабио, и ја сам ишао врло тихо и размишљао, шта ћу рећи трговцу. Он је, по свој прилици, добар човек; ако буде расположен, лако ће ми дати једну круну унапред за рад, без моје молбе; такви људи имају скроз и скроз изврсне прохтеве.

Довукох се до врата и пљувком начиних црним своје панталоне на коленима, да бих себи дао приличнији изглед, оставих свој покривач иза неког сандука у једном мрачном углу, пресекох укусо улицу и уђох у дућан.

Ту је стојао један човек и лепио кесе од неких старих новина

— Хтео бих да говорим са господином Кристи-ем, — рекох ја.

— Ја сам, — одговори човек.

— Где! Ја се зовем тако и тако, имао сам част послати му понуду и не знам да ли је што било од тога.

Он понови моје име неколико пута и стаде се смејати.

— Је ли вам по вољи да уживате у томе како се обраћате са бројевима, господине? Ви сте на своје писмо ставили годину 1848.

И он се стаде кикокати на сав глас.

— Јест, то није добро, рекох ја збуњено: неразмишљеност, расејаност, ја то признајем.

— Мени је, видите, потребан човек који се уопште не вара у

цифрама, рече он. — Врло ми је жао; ви имате тако читак рукопис, и уопште ваше писмо ми се свиђа, али...

Ја очеках мало; није могућно да је то његова последња реч.

Он се понова стаде занимати с кесама.

— Да, то је непријатно, страшно непријатно; но то се, јамачно, неће поновити; та ваљада та мала омашка није могла да ме начини савршено неспособним за вођење књига уопште?

— Ја то и не велим, — одговори он: — али у своје време то је имало за ме тако значење, да сам одмах одлучио да узмем другог.

— Моје је место, значи, заузето? — упитах.

— Да.

— Е, Боже мој, у таком случају с тим више не треба рачунати?

— Не. Мени је врло жао; али...

— Збогом! — рекох.

Превео В. Ј. Р.

(Наставиће се)

К. М. Луковић

О ИНСЦЕНИСАЊУ ШЕКСПИРА

I

О свима стварима је све већ једанпут казано, по максими једног француског моралиста: па ипак, кад се најпознатијим стварима приступи, наиђе се на сасвим неочекиване новине и неслућене тајне. Изгледа, на први поглед, да ретко који предмет може толико мало нових ствари да пружи човеку који проучава да би пронашао, као питање о инсценисању Шекспирових комада и односу између Шекспирове драмске технике и савремене позорнице. На тој страни је све казано, све покушано. Па ипак, једним обичним поводом, човек и ту нађе занемарене појединости и створи нове комбинације.

Један детаљ је довољан да изазове критику, почне дискусију, створи теорију.

Да о инсценисању Шекспирових комада пишем, изазвао је и мене један детаљ, који сам запазио у режији г. Андрејева, редитеља Народног Позоришта. Из детаља, који је у први мах служио само као повод за примедбу, развила се после теорија.

Спремивши приказ „Магбета“ у Народном Позоришту, г. Андрејев је оставио да завеса пада између сваке слике и тиме комад поцепао на мноштво малих чинова, и ако је позорницу био спремио за отворене промене. Он је на тај начин, од две велике добити које даје инсценисање Шекспира по угледу на позорницу из шеснаестог века, пружио само споредну: учинио је, упростивши декор, да се пажња публике усредсреди на речи и глумцу, који реч тумачи. Радњу у комаду је међутим оставио подељену као на позорници, која се није ни трудила да се Шекспиру прилагоди; публици је наметнуо умор.

Г. Андрејев је тиме учинио једну погрешку у смислу која изазива начелну критику, показао схватање које је погрешно зато што је само донекле спроведено. Корист, коју публика има што, пред позорницом која омогућава брзе промене, слуша са више пажње песника, није у почетку никако била повод за нова инсценисања. Режисери се инсценисања нису тога ради подухватили. Та корист је дошла као нужна последица, као једини начин да се са позорнице, која је упрошћена ради континуитета у сликама, добије илузија. Циљ је режисерима на против био да брзином промена што чвршће вежу делове у целину, што мање замарају гледаоце, што лепше прилагоде позорницу самом карактеру Шекспирове технике. Самоме Шекспиру чак није било право што је са његовом позорницом за лаке промене, остављено једино „силама уобразиље“ гледаочеве да створе илузију. Пролог у „Хенриху V“ сведочи о томе.

Све инсценације Шекспира постале су, очевидно, ради излагања радње у комаду. Међутим изгледа, да су реформатори, који су новим покушајима хтели да поправе старе мане, изгубили баш ту полазну тачку из вида и последицу, коју Шекспирова примитивна бина условљава, узели као свој циљ и успех. Расматрајући разне инсценације Шекспира, ја сам готово свуда запазио да се о радњи у комаду, о моментима фабуле, није довољно водило рачуна. Непотпуност се код свију осећа нарочито у подели радње на чинове и у издвајању појединих слика. Ни један од инсценатора није извршио оно, што је Шекспир спровео у својим делима: самовољну, смелу поделу радње, према природи комада и фабуле. Тиме што су оставили гледаоцу да се сам побрине за илузију, они су омогућили кинематографско низање слика; али су занемарили да ефекте појачају поделом радње, сразмерном према карактеру фабуле. У опште, питање о подели радње оставили су нерешено.

Једни су, укинувши затворене промене, задржали поделу на чинове; други су поделу на чинове у опште изоставили, и од целога комада направили један велики чин. У ту другу

групу редитеља долази, међу првима, г. Јоца Савић, који иде у крајност и заступа гледиште да Шекспирове комаде треба дати одједном, исцела, без прекида, као грчку трагедију. Од те две групе редитеља, изгледа на први поглед да је прва у праву; у ствари, њено се решење не слаже с природом Шекспировог излагања радње. Што се друге групе тиче, за њу се одмах види да греша, да не води рачуна о принципима саме уметности, о потреби поделе једне целине на делове.

Г. Андрејев није пришао ни једној ни другој групи. Он је направио двојну позорницу, која је у ствари једна, и задржао уједно и поделу на чинове и поделу на слике! Он се огрешао и о радњу у комаду и о принципе уметности.

II

Да се разуме значај поделе радње у комадима Шекспировим, и увиди зашто подједнако греше и они који је сувише деле и они који је не деле никако, потребно је с испитивањем поћи далеко. Режисери, који су потребу за новим инсценацијама добили у практичном послу, пошли су готово сви од посматрања формалних страна једнога Шекспировог дела; на ту страну се међутим није могло далеко ићи. Питање је у почетку далеко од практичнога. Да се оно реши, треба утврдити начин на који Шекспир излаже догађаје и личности, пажљиво размотрити сам карактер драмске поезије код Шекспира и — пре Шекспира.

Као полазна тачка таквог испитивања треба да послужи репертоар позоришта из времена краљице Јелисавете, тако до 1580. године, до на шест година пред долазак Шекспиров у Лондон. У то време се у Енглеској већ зачала обнова драмске уметности, прелазом из класичнога у романтично.

Обнова је почела тиме, што су песници напустили старе класичне предмете за драму и почели узимати фабуле из нове историје, у почетку сасвим наивне, онакве какве им је пружало предање и епопеја. Са променом фабуле, променио се и начин излагања. Пошто се примитивна романтична драма развила из епа, који за јединство времена не зна, и драма је почела правити скокове у времену, на рачун класичног драмског кодекса. Реформа се извршила на сасвим примитиван начин. Она је почела од онога, што се дотле сматрало као вулгарно. Она је задовољила укус прсте публике. Док су класичари писали трагедије чија је садржина задовољавала просвећеност а форма ерудицију, дотле су писци из времена краљице Јелисавете наметнули себи укус масе и пошли од жеље, да задо-

воље радозналост. Причали су необичне догађаје, витешке пу-
столовине. За њих је анегдота била главна. У колико се, доц-
није, пео укус простог света, и у колико је, на том терену,
који драмски песник био већи, у толико је и драма бивала
лепша и отменија.

Шекспир је, дошавши у Лондон, стао већ на припремљено
земљиште. И он је почео демократски. Доцније, када је успех
дошао, покушао је, ради личне амбиције, да узме и отменији
тон и да се врати класичном лепом, реторици и крутој форми.
Али таква покушаја има свега два: „Венус и Адонис“ и „Сонети“.

Романтична драма се, дакле, развила из епа, који је опевао
блиску прошлост, уништио јединство времена, и фантазију
слободно провео кроз време и простор. На сродност између
та два уметничка облика још је Аристотело показао у „Поетици“,
разликујући их баш јединством времена. Из природе анегдоте
морао се, нужно, развити епски драмски распоред, који је из-
менио Аристотелову дефиницију трагедије.

Шекспир је тај нови драмски распоред задржао. Он је узео,
као и наивна романтична трагедија, догађаје из историје, пречи-
стио у своме духу елементе које је у њима нашао, и онда у
низу слика, које мењају место и врше скокове у времену, пред-
ставио и догађај и моралну историју људи, који у догађају имају
удела. Код његових савременика, који су донекле већ били ре-
алисти по томе, што нису, следећући Аристотелу, износили само
оно што је могућно и што треба да буде, било је још остатака
од класицизма. Они су износили у трагичним личностима распо-
ложење савременог човека, они су догађаје и личности удеша-
вали с обзиром на трагичан ефекат и општи трагичан тон. Њи-
хове су трагедије биле конвенционалне по моралним односима
између људи, и намештене по ефектима. Шекспир је међутим,
новом методом, слободом излагања, узео природан пут. Он је
историју причао, као што епопеја прича. Личности, које по
Аристотелу треба пре свега да раде, нису за њега биле глав-
није од догађаја; оне су радиле само у догађају. Као што каже
један француски књижевни историчар, он је узимао једну хро-
нику па је оживљавао, удахнувши живот личностима. Уносио
је поезију у историју, а не мало историје у поезију.

Да би могао да слободно излаже догађај, у место да до-
гађаје комбинује у смислу Аристотелове „Поетике“ према глав-
ним личностима, Шекспир је трагедију излагао у низу слика,
важних момената у догађају и у животу трагичних личности.
На тај начин се догађај развијао природно: радња је добијала
темпо према природи фабуле; поједине слике су могле бити
сразмерно распоређене према уводу, трагичном врхунцу и за-

вршетку. Слике, код Шекспира, отуда и не представљају делове чинова, него делове трагедије. Оне постоје свака за себе. Оне представљају чинове за себе. Подела на чинове, коју данас у Шекспировим делима налазимо, у почетку није ни постојала. Њу су издавачи, доцније, у издања унели.

*

То је оно што, привидно, даје за право другој групи Шекспирових инсценатора: онима, који су поделу на чинове изоставили.

(Наставиће се)

Б. Ђ. Нушић

ЈЕДАН БЕОГРАДСКИ ИЗБОР

(из полупрошлости)

Пред ове изборне дане, када се само о изборима пише, говори и мисли, изнећу из моје збирке из полупрошлости сличницу једних избора народних посланика, која може данас занимати и гласаче и кандидате. То су избори народних посланика за варош Београд извршени 1858 године за знамениту светоандрејску скупштину.

Већ десет година до тога доба није у Србији била сазивана народна скупштина. У уставу није било ни помена о скупштини, те су владе брижљиво избегавале да даду народу оно што не морају дати. Двор је још радије пристајао уз ово гледиште влада, сећајући се добро да су народне скупштине од 1839. увек ишле на то да ограниче кнежеву власт. Али су у то доба већ пристигли и ушли у јавни живот млади људи, које је држава слала на запад ради школовања и који су својим радом у јавности убедили надлежне, да сем Кнеза и владе, постоји и неко трећи који би се имао припитати. Народ, незадовољан што је за толико времена искључен од учешћа у државним пословима, јасно је и гласно желео скупштину и морало се попустити тој жељи народној.

Тако су 1858 године расписани избори за народне посланике који ће за тим доћи у светоандрејску скупштину.

У Београду су ти избори обављени 16. новембра 1858 године. Још 12. новембра издала је управа вароши Београда позив грађанима (пот-

писан члан Ј. Јовановић) на изборе који ће се обавити у недељу 16. новембра, у 10 часова пре подне „у авлији старе полиције“.

Тада је на великој пијаци већ била саграђена нова полиција али ни стара још није била порушена. Једну и другу зграду предвајзо је зид и на њему врата кроз која се пролазило из дворишта старе у двориште нове полиције. Биралиште је било удешено у дворишту старе полиције. Сто је био намештен баш код самих врата, тако да чим би гласач дао свој глас, прошао би кроз врата и ушао у двориште нове полиције, а одатле отишао кући.

Почетак избора је био заказан за 10 часова пре подне, али се већ од осам часова скупио силан свет око полиције, окупљен у групе око својих кандидата. Највише их се окупило око Милована Јанковића који својим присталицама нешто живо доказује. Мајор Миша Анастасијевић који је и сам кандидат и није на изборима. Он ће доћи доцније да да свој глас, али његови пријатељи, — а као богат човек имао их је доста, — ревносно агитују за њега. Барловац рачуна на велике личне везе, Мајор Миша на богатство а Милован Јанковић на популарност коју је одиста тада уживао. Остали кандидати, са мање изгледа, прибирали су око себе своје личне пријатеље и поуздавали су се на чиновништво.

Но, пре но што ће се приступити избору, десиле су се на биралишту две врло карактеристичне ствари.

Како је Милован Јанковић био „секретар попечитељства финансије“ а чиновник није могао бити биран за посланика и како се тиме у гомилама од стране владиних људи највише агитовало против Јанковићеве кандидације, то да се не би десила пометња међу бирачима, диже се на један мах пред целом гомилом света поручик Бели-Марковић и управи јавно питање на Милована Јанковића: хоће ли он дати оставку на своје „званије“ ако буде изабран за народног посланика? Милован тад устаде и изјави да ће дати оставку и та његова изјава би са великим одобравањем дочекана.

Други случај је Банов малер. Матија Бан је припадао дворској партији и дошао је на изборе као агент, да саветује бираче и да агитује за кандидате дворске партије. На један мах се диже ларма и уз једно велико „уа!“ — које су и наши претци као и наши савременици увек употребљавали као израз народне једнодушности — отераше Матију Бана са биралишта.

Кад је било већ 10 сати, управитељ вароши Никола Христић прочита најпре скупу закон и наредбе које се односе на изборе, па се са свима полицајцима удали са биралишта. За тим се попе на столицу председник београдске општине Глиша Јовановић, објави да ће избори почети и да се имају изабрати четири посланика. Позва још да се изаберу два контролора који ће бројати гласове.

Избор је отпочео тачно у 10 сати и трајао је без прекида до 5¹/₂

по подне. За време избора није се ништа десило што би пореметило правилност избора и ред.

Гласало је 496 гласача и изабрани су за народне посланике за варош Београд: Михајило Барловац „чиновник у оставци са правима чиновничким“ са 471 гласом, Мајор Миша Анастасијевић, трговац, са 452 гласа, Милован Јанковић секретар попечитељства финансија са 411 гласова и Ђорђе Аћимовић, трговац, са 397 гласова.

Било је, међутим, 32 кандидата, те осим побројаних који су и изабрани, добили су још:

Петар Марковић адвокат „чиновник у оставци са правима чиновничким“	80 гласова
Манојло Јокић, трговац	46 „
Др. Стева Милосављевић, лекар	28 „
Јован Живковић, ћурчија	20 „
Коста Антула, трговац	13 „
Живко Карабиберовић, трговац	12 „

Сви остали кандидати добили су по један или два гласа.

Пошто је председник општине објавио резултат избора, попео се на столицу председник примирителног суда и изабранима изговорио ову беседу: „Варошка скупштина изабрала је вас за своје преставнике, јер се нада, да ви потпуно знате како треба бранити народну част и наше опште интересе на предстојећој скупштини. Ми сви имамо у вама поверења и за то вас молимо да се примите ове важне и веома тешке дужности“! И посланици са своје стране одговорили су на ову беседу, тако да су новине тај чин забележиле овако: „На завршетку поздравиле се грађани и скупштинари узимним тронавајућим беседама“.

Разуме се да је против избора било и жалбе која се оснивала на томе што су Барловац и Милован Јанковић чиновници и — што је Матија Бан избачен са биралишта.

Па ипак су се све странке сложиле у једном акту. Под 17. новембром издали су сви бирачи јавну благодарност „тронути признателношћу на неуморном труду, постојанству и љубави, којом су Гр. Јовановић председатељ и г. деловодитељ ове општине Ђорђе Станковић“ вршили изборе.

Ето, тако смо бирали пре педесет и четири године.

ДРУШТВЕНА ХРОНИКА

Народни празник

Одвојено од црквених и одвојено од државних празника, сваки народ има и свој народни празник о коме прославља победу народних идеала или народне свести. Такви су празници код Талијана на пример освојење Рима у коме ни до данас нису освојили Папу; код Руса дан ослобођења мужика који ни до данас нису слободни; код Мађара дан прогласа либералних закона који и дан данас не важе за немађарске народности; а код Турака дан прогласа устава, овога истога под којим и данас у Турској цвета слобода.

И ми смо имали ваздан некаквих народних празника, али се они код нас никако не могу да одрже. Или се они не држе или их ми не држимо, тек некако код нас то не иде као код других. Ми их мењамо сваке политичке сезоне као што је и ред мењати ствар која изађе из моде. Не допада нам се, рецимо, тај и тај празник, а ми лепо указ па напоље из државне службе. Тако смо истерали до сад из државне службе Цвети, па смо истерали 6. април, па 22. фебруар и да је богдо нешто да је у нашим рукама Васељенска Патријаршија, ко зна како би се по нама провели многи и многи свеци. Ја верујем да би до сад већ и свети Никола био у пензији и шетао почетком сваког месеца по парку министарства финансије под руку са каквим пензионисаним средњим начелником или порезником, жалећи се на скупоћу и зла времена. А већ другим свецима, онима млађим по рангу и по годинама службе од светога Николе, и да не говоримо.

Али и поред тога нашег указног укидања празника, имамо ми један који је чисто наш, који има све услове српског народног празника, и којим управо прослављамо победу народних идеала и свести. Тај празник наш, то су ови наши избори! Нема брата Србина од Дрине па до Тимока и од Авале па до Копаоника а да се овоме општенародном празнику не зарадује од срца као највећем годовном свецу. И шта су Божић и Ускрс према овим нашим Светим Изборима. О Божићу се радујемо рођењу Исуса Христа а о Ускрсу црвеним јајима, а у овоме нашем народном празнику спојене су обе те радости уједно. Место јаја ми се куцамо куглицама и радујемо се рођењу новог народног посланика.

Па онда, о Божићу и Ускрсу миримо се ако смо с ким завађени, обилазимо родбину и кумове и пољубимо се међусобно, честитајући велике божије празнике. А о овоме нашем народном празнику, на против, завађамо се с ким стигнемо; са родбином се покрвимо, кумове изгрдимо уздуж и попреко, па дочекамо празник избора у љубави и у ве-

сељу са својим партијским друговима, тако да и самом Богу пођу сузе на очи од милине.

Па онда, шта су Божић и Ускрс, свега три дана трају те се човек и не одмори честито. А о изборима, брате, дигну се руке и од посла и од куће читав месец дана, па се одмориш као нико твој. Па и иначе ови избори у свему личе на сваки други божји празник, има и мрса, има и јела, има и пића, а, ако се баш и не иде у цркву, оно иде се на исповест и слушају се ревносно проповеди. Не звоне, истина, звона али се удара у клепетуше и у старе канте чим улицом прође противнички кандидат. Не залази, истина, поп са бакрачетом од куће до куће, али ти зато дође срески начелник и писар и председник општине и редом сви те обилазе.

Па још ко од нас уме да се нађе ових изборних дана, стига њему. Веле, пријатељ Јоса, из не знам ког села, зашао био прошлих избора па на све зборове. Где год чује да се држи партијски збор, а он потегне па одстоји збор, као што би, рецимо, одстојао службу у цркви, и као што би, рецимо, у цркви после службе пришао да узме нафору, тако би и овде прилазно за чашу и пио би, Боже ме прости, тако душмански као да му се син жени.

Бадава га људи и из једне и из друге и из треће странке окупили да се изјасни; аја, пријатељ Јоса вели:

— Има дана, изјаснићу се!

Најзад једног дана била два збора у среској варошици, један владине странке а други опозиције. Стао пријатељ Јоса на раскршће, па се домишља на коју ће страну. Не би хтео човек као да се замери никоме. И да се не би замерио, оде лепо до пола на један збор, а од пола на други. Е, ту се сад даље није могло, морао се изјаснити. Кад се свршили на подне зборови и испило што се имало испити, окупили људи пријатељ Јосу, да каже шта мисли:

— Ето, сад си био на оба збора и чуо си па умеш пресудити и одредити се. Реци нам шта мислиш?

— Па — отеже пријаљ Јоса и чеше се за увом — како да вам кажем. Ја сам пресудио, пресудио сам, не могу рећи да нисам пресудио.

— Е, па реци.

— Ево, браћо, како ја мислим. Они онамо (опозиција) боље говоре, а ови овде (владина странка) точе боље вино.

И ето тако, као овај мој пријатељ Јоса, многи и многи још пресуђују. Једнима се допадају говори и разлози у њима изнети, а другима вино, и цела се Србија данас бори измеђ разлога и онога што о изборима може да зграби.

Па зар то није леп и весео празник и зар му се са разлогом не радује сваки добар Србин?

Бен-Акиба

ПОЛИТИЧКИ ПРЕГЛЕД

Турско-Италијански рат.

Бомбардовањем Бајрута (11 фебруара) од стране италијанске флоте, изгледа да турско-италијански рат ступа у нову фазу, и могуће је, да ће Италијани отпочети акцију и ван Триполиса, што би било од врло великих последица по мир у свету, а нарочито на Балкану. У „Либији“, како су званично назвали Триполис и Киренајику, Италијани неће моћи још за дуго времена постићи веће резултате, и сва њихова акција за сада је ограничена на обалу. И ако према себи немају више од 12.000 турско-арабљанских бораца, Италијани морају да преброде огромне тешкоће при продирању у унутрашњост. Те су тешкоће, на првоме месту, око исхране трупа. *Vossische Zeitung* доноси ове податке, које је шеф италијанске интендатуре, генерал Герцола дао: за једну дивизију од 25.000 људи потребно је дневно 220.000 килограма намирница, рачунајући при томе за свакога војника дневно два килограма хране без меса, $1\frac{1}{2}$ кил. дрва и пет литара воде. Дневна потреба за 4000 коња и мазги, које припадају једној дивизији, пење се на 80.000 литара воде и 40.000 кил. хране. Када се узме, да једна камила може понети 200 килограма, то је потребно за пренос дневних намирница једне дивизије 1.200 камила, а за две дивизије, колико је потребно за продирање у унутрашњост, 2.400 камила. А када се има на уму, да је за сваку поједину етапу исти толики број камила потребан за довоз из позадине, то је за марш према Гаријану, који је 100 километара удаљен од Триполиса потребно за две дивизије 120.000 камила, када се узме, да та даљина мора бити подељена на пет етапа. Моментано Италијани не мисле да предузму продирање ка Гаријану, већ се задовољавају да пређу само 20 километара, чим дође 5—6 хиљада камила, које је њихова влада купила у Тунису, Алжиру и Ериђеји. План је италијански да прво пређу само двадесет километара, и тада се учврсте редутима и кулама, и да чекају да се направи железничка пруга, па тако непрестано да на сваких двадесет километара раде док не достигну до Гаријана. До сад су они подигли само 4 километра жељезничке пруге.

Због ових тешкоћа, које ће им одузети грднога времена и стати их великих трошкова, за Италијане је боље и брже да нападну приморске градове европске и азијске Турске и заузму острва у Архипелагу. Турска је флота и сувише немоћна да им да отпора.

Овом приликом zgodно је бацити један летимичан поглед на историју турске поморске силе.

Турци, дошавши из централне Азије, нису били у додиру с морем и с тога нису имали никакве предиспозиције за морнарски позив. Њима су прве лађе биле потребне за пренос војске, када су први пут прешли из Азије у Европу. Прва флота била им је тек потребна када су напали на Цариград: организатор прве турске флоте био је један бугарски ренегат *Балтаоглу*, који је био и њен први адмирал (капудан дерија — капетан мора); доцније је био командант флоте, капудан паша, један од највећих достојанственика турског царства. Пред Цариградом у пролеће 1453 год. Турци су имали 66 лагера, 25 транспортних и 300 мањих лађа. Мухамед II је био свесан великог значаја поморске силе за Турску, јер без јаке флоте њена надмоћност у источном делу Средоземнога мора била би немогућна. Пошто су Млечани у то доба имали најјачу флоту, Мухамед је тежио да бар спречи њихову надмоћност на мору, кад већ није могао да је уништи. Он, истина, није успео да подигне флоту, која би се равнала млетачкој; али је имао довољну флоту да њоме освоји северну обалу Црнога мора. Под Бајазитом II турска флота имала је на 300 лагера, али у рђавоме стању. Тек је Селим I увећао флоту и основао арсенал у Цариграду. Али је сјајно доба турске флоте било под Сулејманом Сјајним (1520—66). у доба, када је турска царевина и иначе била достигла свој врхунац. Тада је био славни турски адмирал Хајредин Барбароса, син грчкога лончара са Лезбоса, који је од обичног морског пирата постао бег-лербег. Он је освојио Тунис и Алжир, борио се противу Карла V и потукао његовог адмирала Андреју Дорију код Превезе. Он је до данас остао узор свима турским адмиралима, и обичај је у Турској и данас, да се при сваком изласку турске флоте држе на његовом гробу молитве за победу. После Хајредина турска је флота била господар Средоземнога мора све до пораза код Лепанта. Турске су лађе ишле чак и у Индиски океан. И ако је турска флота била најјача у Средоземном мору, Турци нису имали успеха после смрти Хајрединове. Најсјајнија флота коју су Турци имали није могла да после тромесечне борбе освоји Малту из руку ритера Јовановог реда (1565). Шест година доцније једна још већа турска флота, од 277 лађа, претрпела је пораз при ушћу у Коринтски залив код *Лепанџа*; победилац је био дон Жуан Аустријски, врховни заповедник удружене шпанске, папске и млетачке флоте. „Овај бесмртни дан, каже чувени шпански песник Сервантес, који је у овој битци изгубио руку, сломио је понос Османлија и разуверио свет, који је турску флоту држао за непобедну“. Од тога доба флота је турска почела нагло опадати, и била је само помоћно средство за вођење ратова на суву. Када је Русија отпочела водити ратове с Турском у 18. веку, турска је флота имала поразе као и сувоземна војска, када су Руси уништили турску флоту код Чесме, и заузели наскоро Крим (1771). За време грчкога устанка (1821—29), турска је флота била доста оштећена, а у битци код Наварина (1827) готово су све турске и египатске лађе по-

тонуле, и то је за турску флоту био највећи пораз после Лепанта. У Кримском рату турска флота није играла никакву улогу, а под владом Абдул Хамида потпуно је била запуштена. Садањи рат учиниће да Турци и оно мало флоте изгубе и да не буду у стању да подигну јаку флоту, која им је потребна за одржање царевине.

Др. Ј. Б. Јовановић

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

Уз двије књиге

(*Ј. Козарца: „Мале приповјестии“.*

А. Ковачића: „У регистратури.“)

Хрватска приповетка и хрватски роман били су најачи и најразвијенији у осамдесетим и првој половини деведесетих година прошлога вијека. Доцније нисмо ми Хрвати ни квалитативно ни квантитативно остали на истој висини; али не само то, него није новија наша приповетка могла ни у својој садржини, а ни по форми да донесе нешто битно ново и да стекне оно знаменовање, социјално и литерарно, које је имала раније. Поглед којим велика већина наших новелиста гледа наш живот и начин којим га обрађују, не разликује се много од погледа и начина приповедача осамдесетих година, од погледа и начина оне бројне и плодне чете приповедача, који се развише и појавише иза смрти А. Шеное и који су створили хрватску модерну реалистичку, социјалну и психолошку новељу и роман.

И зато су и данас још највише и најрадије читани они старији писци, пак се њихова дела од некога времена радо прештампавају из старих годишњака, тешко приступних, часописа и издавају у засебне књиге, које се примају скоро као и каква новост. Тако је „Друштво хрватских књижевника“ у својим редовитим едицијама скупило и прештампало радове неколицине приповедача из осамдесетих година. (Ј. Турића; Јосипа Козарца, Анте Ковачића, Иве Војновића) а исто то чини и „Матица хрватска“, која је ове године издала роман „У регистратури“ Анте Ковачића.

Било је вриједно издати нарочито дјело Ковачића—Козарца, и на тај начин освјезити њихову успомену и дати згоду да се може ревидирати и усталити суд о њима и њиховом значењу и њиховој вриједности. Обојицу је почела право цијенити и популарисати тек млађа гене-

рација, која се је у јавности појавила под крај деведесетих година. Козарца је популарисала највише група реалистичке омладине, истичући из ранијих његових дела његове етичке, економске и препородне тенденције, а Ковачића је наглашавала литератска и индивидуалистичка група због његове снаге, распојасности и динамике. Ипак није ни један ни други од ове двојице још потпуно и дефинитивно оцјењен. Било би за то згоде баш сада, кад су издањем двеју свезака мањих приповедака. (Ред. изд. „Др. Хр. Књ.“) комплетирана сепаратна издања свију радова у Козарца, а издањем романа „У регистратури“ („Мат. Хрв.“), мањих приповедака („Др. Хрв. Књиж.“) и пјесама (књижара Сокол) издање радова А. Ковачића.

Кад сада поновно и овако на окупу читамо дјела ових наших писаца, бит ћемо у многочем неугодно разочарани, као што смо разочарани, када, као старији људи, дођемо у које место, у коме смо као дјеца живјели; које нам је у успомени остало чаробно, велико, мистично, а када га нађемо гола, каквово у истини јест, без романтике и тајанствености. Али ћемо, примјерице, опазити како је Ковачић у композицији и у компилацији посве обични романтичар, а у свом реализму цртања посве суров, неистанчан и како врло мало психологира. Опазити ћемо како је Козарац у својим ранијим дидактичким тенденцијама доста примитиван; у језгру модернизирани Рељковић, како је слаб стваралац, у стилу пун мучне натеге у свом реализму, на крају ипак беспомоћан сентименталац. Сметати ће нас код обојице многе недотјераности, неуједначености, пречести баналитети; сметати: разочаравати ће нас код Ковачића никакова диференцираност, помањкање финеса, а код Козарца нека млакост и мрзовољност стила. Али на крају крајева ћемо морати да уважимо неке прилике онога доба, кад су ти писци радили и то да су они били први који су у своје доба оно и онако писали и задовољит ћемо се да ово што нас, данас, са данашњег нашега гледишта више не задовољава, констатујемо; али ћемо морати да признамо и то, да сви ови недостатци не умањују унутарњу вриједност и литерарно-историјско значење тих писаца, нити њихову литерарну личност. Дјела ових писаца остају, и поред оних недотјераности, између највриједнијих у нашој приповедалачкој литератури, остају то по својој садржини, по својим идејама, по снажним и прекрасним, многим својим дијеловима, по интенцијама и по искрености, по дубини интуиције, по снази или по адекватности експресије, по бројности или по малини премногих страница, по таленту и по озбиљности литерарној коју свједоче. Префињеност, техника, свестрана уједначеност, све то младе литературе стичу постепено, пак је за то потребно, да старије писце мјеримо у тим стварима праведним мјерилом, пак да преко којегчега пређемо, ако су ти писци иначе од значења, ако су вриједни и озбиљни.

А. Ковачић је син Штајерца, рођен у хрватском загорју, кајкавски, тврдокорни немирњак, бунција, крцат електрицитетом, механичан, као ти-

чан, пун колосалне фантазије, али не оне маглене, неодређене, него пластичне, стваралачке, а истодобно бистар опајач. Оно што он прича (а воли причу, фабулу) то је романтично, али како он нешто црта и приказује то је оно, пластично, реалистично, који пут натуралистично. Трагично и сатирично се код њега смијешало у гротескно, које зна да буде и грандиозно. Оно што Ковачићу даје вриједност, то није његов сујет, то није његово приповједање, него његово описивање, цртање, обрађивање и старање типова и незаборавних лица његових романа. У његовом сочном, крепком и пастозном стилу, у његовом колориту, а нада све у његовом стварању типова лежи његова снага, његов литерарни потенцијалитет, лежи његово значење и његова вриједност. Он је први недостиживом крепчином донио сељачки дио хрватског Загорја, чији је шљиварско племићки дио донио Ђалски. Ковачић је типове наше сеоске и маловарошке полуинтелигенције управо фиксирао. Он је први и најбоље сељака донио, онако какав јест, без фолклорисања, без проблемизирања, без идеализовања, без сентиментализма. Он није никакав омилићар, није никакав рјешавалац питања. Он је избацио неколико типова пуних душе, дао пред нас и осташе ту пред нама јасни, пластични, незаборавни. И у томе је вриједност и значење његовог великог романа „У регистратури“ приопћеног још 1888 г. у „Vienca“, а сада први пут оштампаног у посебну књигу.

Ј. Козарац, Славонац, чиновник шумарске струке, у каснијим годинама болестан (туберкулозан), од прије доста наглих (што га је у велико сметало), у млађим је годинама акопрем пјесник, писац прича, састављач комедија, дошао је са економских наука у своју Славонију, да јој проповеда морални и економски препород. Народ не ради, пропада рађа пролетерце. Туђин продире, а око нас лежи земља необрађена, мртви капитал. Спас лежи у томе да мртве капитале учинимо живима, да будемо слуге земље, господари своји и своје обитељи, коју ваља учврстити, да поведемо политику ради и исцрпљивања свих оних снага, које заборављене леже у нама и око нас. Ово су идеје Козарца прве периоде у којој анализује наше зло и прописује лекове у приповеткама. Ну мало по мало даљи оптимизам, стаде да филозофира о утјецају средине, природе и њених закона, постаје детерминиста, мучи га неуमितност жељезних закона природе, подаје се култу сузе, подаје се разматрању о животу и о умирању, не забавља се више економско социјалним, него психолошким проблемом, пак тражи заклон у етичким препаратима и разматрањима.

Козарац је нарав посве опречна Ковачићевој и као човјек и као литерат: Ковачић је литерат идеје тенденције и проблема. Његове су ситуације уза сав реализам, ипак намјештене, његова лица су слабо пластична, његов стил је нужан, помљив, интеактуалан, па је без унутарњег ритма и онда кад хоће да буде лиричан и поетичан. Козарац који је написао красних, врло дирљивих и врло проницљивих страница,

није стваралац него је омитичар и више мисаон него ли интуитиван. У мањим ранијим новелима је свјежији, поетичнији, са више мириса словенске равнице и шуме, док је у ранијим већима приповјестима и одвише тенденцијозан и намјештен. У доцнијим је пак већим радовима људскији, топлији и дебљи, док је у мањим стварчицама расподелењу и анализовању дао превелика маха.

Ковачић и Козарац умријеше кукавно, први у лудници, други од туберкулозе. Њихови радови, издани недавно у засебним књигама, приказују нам једнога и другога са највреднијих страна. Ковачића репрезентују врло лоше његове мале навеле. (Изд. Др. Хрв. Књиж.) Али га зато потпуно репрезентира најбољи и уједно највећи роман „Регистратура“. Козарца не репрезентирају потпуно његове мање приповетке, али га репрезентирају добро и прегледно и као социјалног новелисту и као литерата. И ове двије књиге, дјела старијих, мртвих писаца, двије су добре књиге од значења, које није још увјек историјско.

Загреб

М. Марјановић

Властимир Будимовић
Историја српских штампарија
Београд, 1912.

У истоме веку у коме је пронађена штампа, Срби су имали своју штампарију. И од тога доба, на разним местима и у дужим или краћим размацама времена, дизале су се штампарије готово по свима српским крајевима. Историја тих штампарија представља један велики и важан и занимљив део културне историје нашега народа. — У целокупности, овај део није имао свога историка, и прихватајући се да изради историју српских штампарија, г. Будимовић је свршио један користан и потребан посао.

О штампаријама пре XIX века г. Будимовић је радио према добрим, и ако малобројним расправама наших културних историка. Тај део израђен је кратко и прегледно. Али главни и велики део своје књиге г. Будимовић је посветио српским штампаријама у XIX веку, нарочито Државној Штампарији у Београду, и тај део израђен је најпотпуније и најопширније, по податцима разне врсте, највише по архивским податцима, који су нарочито многобројни и често врло занимљиви. По њима се може видети како је изгледала једна културна установа у једној још некултурној и полуварварској земљи, каква је била Србија око 1830 године; могу да се виде све процедуре које су биле у вези са куповањем и доношењем штампарије, сви догађаји у првим годинама њенога рада; затим могу још да се виде и разни односи људи тога доба. — После Државне Штампарије у књизи је говорено о свима српским

штампаријама до данашњег дана, са кратким прегледом хрватских штампарија.

Историја српских штампарија од г. Будимовића има ту врлину да је рађена са доста материјала, и да је рађена прегледно. Композиција њена истина могла би да буде и друкчија, али оваква каква је, она је довољно прегледна. Услед несразмерности материјала види се и несразмерност у садржини: о самој Државној Штампарији говори се у већем делу књиге, а о свима осталим, и српским и хрватским штампаријама, говори се у мањем. Али зато није крив г. Будимовић, већ изобилност података за Државну Штампарију и недовољност материјала за остале штампарије. Због тога су поједини делови ове *историје* и сувише опширни, док су други непотпуни. У осталом и сам г. Будимовић истакао је у предговору да нема те претензије да сматра ову *историју српских штампарија* као потпуну и дефинитивну. Написати такву историју данас је немогуће: за то треба још доста истраживања и испитивања, нарочито за штампарије пре XIX века. Књига г. Будимовића представља користан прилог таквој историји и са својим добро сређеним материјалом, и са новим податцима, она ће сасвим добро послужити задатку коме је намењена.

Б. Миљковић.

ПОЗОРИШНИ ПРЕГЛЕД

Повратак Зулумћар

Г. Светозар Ћоровић је познат српском роду нарочито по плодности својој. Релативно млад, он је написао више но многи стари списатељ. А по извесним знацима судећи даје се закључити да има намере у том послу истрајати.

Та необична продуктивност одаје велику брзину у раду, која је опет један од узрока, што дела г. Ћоровића немају оних особина, које дају књижевним делима праву вредност. Није ново рећи: да дела г. Ћоровићева немају ни дубљег смисла, ни ширег значаја. Г. Ћоровић не пише дела; он бележи епизоде.

Иначе је г. Ћоровић симпатичан, најпре по родном крају и лепом језику, ма да је овај хотимично искварен сувишним провинцијализмима — а затим по извесној безазлености која из његових дела бије, и најзад по непретенцијозности која је потпуно разумљива.

И ова два комада показују пишчеву површност и лакоћу, сем што

откривају извесну тешкоћу за схватање правог значаја чак и сопствених ситуација које обрађује.

„Повратак“ прича ово: син млад и кршан оставио оца и мајку и отишао у Америку зараде ради. Родитељи самохрани једва животиње, а земљу од које живе као чивчије, хоће ага да прода сеоским кнезу. Док се кнез надмеће у цени са оцем, који се већ осећа побеђен, бане у колебу жељно очекивани из Америке син и већом ценом откупљује земљу. Родитељи ликују од радости, али им је она помућена кад примете: да им је син изгубио руку и кад чују: да је новац дат за земљу, *цена отишла руке!*

Шта ли је писац хтео с овом кажом? То је истегљен у мелодраму један несрећан случај из новинарских „Различности“, који је веома чест у индустријском свету. У свакој фабрици, машина може откнати руку и човеку срећније народности, те се не може ова несрећа сматрати као „херцеговачки специјалитет“, нити се по томе може видети како се судба окомила на „Херцеговачко робље“.

И каква је то нарочита невоља кад Србин од Србина граби земљу? То раде сељаци у свима селима слободне Краљевине, а у томе нису ни мало душевнији ни француски ни немачки сељаци.

Него постоји заиста једна велика трагедија у односу српскога народа у Херцеговини према досадањем и одсадањем господару земље, али тај трагичан моменат г. Ђоровић није умотрио. Та жива трагедија чека на свога песника, који ће и по тим патњама уздићи оно гнездо савршених мученика једним песничким делом, кроз које ће вас Српски Народ осетити сав бол, који чини тај део нашег народа најинтересантнијим, и чути грозни плач, који заплускује цивилизовану Европу као живи прекор, и пада као неспа на хришћанску цивилизацију!

После „Повратка“ се представљао „Зулумџар“. Г. Ђоровић је, као за пакост, саставио у једно вече баш ова два дела, да би се тако што силније истакло његово несхватање природе оних предмета које обрађује. Јер, док је он ову грдну и грандијозну трагедију земље Србине спрчио у епизодицу од једног чина, дотле је једну спрдњу, један изафектиран и већ одавно баналан парадокс, развукао у три чина. У ствари је то једна проста сејнета, таман згодна за један чин. У српској бојници постоји један конвенционалан тип лумпова, доле, бећара, кога праве вазда симпатичним, ваљада зато, да би себе колико толико оправдали и они који те пороке описују и они који их приказују. Прототип је код нас „Сеоска лола“, који, по представци писца, не само да није никаква лола, него је баш једини поштен човек у свем селу.

Г. Ђоровић је хтео то књижевно окно експлоатисати, али је био врло невешт.

Цео род српски слуша већ неколико векова свакојаке и приче и песме о зулумџарима. Свакоме су детету српском, које Турчина никад ни видело није, у душу такли ти зулумџари, који су толике мајке уцве-

лили и сестрице у црно завили. Неколико су генерација однеговане у мржњи према зулумћарима и имена Фочића, Гушанац Алије, Алајбега и Смаил Аге Ченгића као и у садашњости Мула Зеке и Исе Бољетинца, улевали су целој Српској Нацији грозу и одвратност.

Али смо ми сви по Г. Ђоровићу били у грдној заблуди. Све те песме и приче су биле прости легенде, са једним зрном у основи, које је послужило као комарац, од кога су Срби, по свом обичају, направили читавог магарца. Све наше жалбе и сва јадиковања некадање раје све је то било само „ко бајаги“. У самој ствари, ти тако звани, зулумћари су красни људи, дивни момци, највећи љубитељи Правде, јер овај г. Ђоровићев „зулумћар“, не само што ником никакве неправде учинио није, него не може трпети да ма ко ма коме другоме неправду гради (sic!). Кад он лумпује и прави лом, од тога не само што нико штете нема, него цела „наршија“ хасну види, јер се трговци см одмарају, ем им зулумћар баца пуне кесе блага за евентуално изгубљени пазар! Кад једна цура сувише кокетује, те цвели свога јарана, једну добру и питому душу, овај се зулумћар одриче могуће сласти и поклања танку двиску своме такмацу.

Да дивна зулумћара!
Хиљадили се овакви зулумћари!

Да погана народа! који се на такве зулумћаре могао тужити!
Зашта ли је пуцала она „Пушка Невесињска“ — пуста остала, као што и јесте!

Лепо је то и корисно разбијати легенде и изводити свет из заблуде. Г. Ђоровић му дође као неки други, нови Руварац! Овај је исти посао у Историји отаљавао расправима, док је г. Ђоровић изабрао симпатичније оружје — комедију!

А сад да чујете како народна песма црта зулумћара у томе истоме крају, где г. Ђоровић налази неку нову сорту њихову:

... И угледа триста косилаца
На ливади Ченгић-Алај-бега,
Све то бјеше Српска сиротиња,
Косе бегу зелену ливаду
На срамоту а не добре воље.

.....
Из магле се јунак помолио
На његова голема лабуда
По имену Али — бег Ченгићу,
Зорна коња и зорна јунака!
Наћера га на поље широко,
Докле триста косилаца нађе,
Колико је зоран и бијесан!

Не хоће им Божју помоћ звати,
Него Србе гледа попријеко,
Па извади плетену канцију,
А на њих је ата наћерао,
Па их туче плетеном канцијом,
Ућерива у кошуљу месо.
Пиште јадни Срби сиромаси,
Бога моле, бега проклињаху:
„Хајде тамо Ченгић — Алај — бего!
„Да би Бог до и Богородица,
„Заклала те пушка црногорска
„Твоју русу однијела главу“!.....

Чујете ли како пишти српска сиротиња?
Разумете ли сад фаталну „Невесинску пушку“?

Ви и чујете и разумете, али један данашњи, модерни Мостарац то друкчије чује, види и разуме, само — заборавља да нам каже: из кога је *доба* тај *његов* зулумћар? И да није случајно наишао на таквог зулумћара у каквој француској оперети?

Приказ је био марљив. Декорације су у првом комаду нове, с тежњом да буду верне, али нису успеле. У Херцеговини су све колебе од камена. Глумци су у главноме брижљиво израдили своје улоге, и нарочито су у другом комаду играли с приметним уверењем: као да то тако има негде!

Spectator

УМЕТНИЧКИ ПРЕГЛЕД

Концерти.

I.

Ораторијум је важио у XVIII веку као благодарна музичка форма и био је са много пажње негован од тадашњих великих и генијалних музичара, а нарочито Баха и Хендела. Они су дали и савршени облик, грандиозан и велики; и данас је идеал свих певачких друштава он — ораторијум, по обиму и садржини највећа уметност намењена њима, и за то је увек сматрано као уметнички догађај, када га које певачко друштво узме у свој репертоар.

Модерна техника је и ораторијуму дала новију физиономију, нама приступачнију, у колико уопште ораторијум модерној публици може да буде приступачан, за то што је, у основи узевши, у стилу неуједначен, и највише, што има у себи драмских елемената и тражи према томе и сцену, које је лишен. „Елиас“ је један од модернијих. Сола нису претрпана речитативима, хорови су ведрији и интересантнији по хармонизацији. Оркестар игра виднију улогу у пратњи и као самосталан фактор живљи је у боји, свежији у контрапунктским комбинацијама и ритму. Српско Јеврејско Певачко Друштво је са вољом спремило „Елиаса“ и извело га врло успешно. Овим концертном оно је ступило у ред наших најбољих певачких дружина. Хор је дисциплинисан, гласови са пажњом пробрани, (не како је то, на жалост, у другим друштвима, у нас, где се узима свако без обзира на способност, да би било само на броју више певача). Целина је заокругљена и за то је утисак, које оно чини на нас, леп и пријатан. Свуда влада озбиљност, непретенциозна, скромна.

Друштвени хоровања г. Хинко Маржинец може бити потпуно задовољан. Његов труд, овога пута, пожео је веома леп успех.

II.

Овогодишња музичка сезона, поред неколико озбиљнијих концерата, имала је и два веома оригинална: концерт г. Велимира Дозеле „виртуоза“ на клавиру и Милана Јовановића-Браце малог виолинисте од 9 година и његовог учитеља и професора г-на Мајрера.

Први виртуоз г. Дозела изазвао је утисак (бар код музичара), једног несрећеног, неозбиљног, не без талента, али без културе, младића, који више воли галаму и гломазан начин музицирања него детаљан рад, који приличи људима, који за своју уметност имају љубави и, више још, смисла. Г. Дозела музицира несмислено: човек осећа физичко мучење место душевнога уживања, када га слуша. Од незналачке употребе педала па до нескромне интерпретације нескромно пробраних композиција, све је несимпатично и има један део од *streber*-ства на себи. Он је „виртуоз“, да, али да ли на клавиру или да злоставља публику? Виртуозом назива критика репродуктивне уметнике и то више оне, који су своју технику ставили у службу интелекту музичком. А г. Дозели не рече критика да је „виртуоз“.

Уопште о интерпретацији самозваног „виртуоза“ г. Дозеле не може се ни говорити. У њој веје још ђачки дух и г. Дозела мора још много радити ако рефлектује на степен виртуоза. Могао је са више озбиљности доћи у нашу средину и са програмом, који је његовој интелектуалној способности приступачнији, тим пре, што у Београду има пијаниста, у којих би се г. Дозеле имао чему и научити. Не свирати у опште, то треба да је задатак г. Дозеле, не свирати него учити и учити, па ће можда онда нестати *streber*-а из њега и постаће један добар музичар-клавириста од њега.

III.

Други пак концерт, Милана Јовановића-Браце изазвао је код већег дела публике (ако се изузме један део, који бесвесно увек и свачему тапше и одобрава) сажаљење и осуду његових родитеља и протест противу његовог професора — неозбиљног г. Мајрера. Јадни мали Браца! У 9 час. у вече пред пуном двораном „Касине“ изашло је једно невинашце, које је у ово време требало да спава анђелским сном, и отсвирало као и сваки почетник његових година, неколико почетничких ствари виолинског репертоара. Да је више човечанскога осећања, његови родитељи оставили би јадног Брацу да се телесно и умно развије и тек онда би обратили пажњу на његов, за сада се не може рећи колики, али ипак таленат. Господин Мајрер је боље свирао од Браце. Али уједно је и доказао да није професор бечког конзерваторијума, као што се рекламирао и преварио публику, јер у колегијуму бечке конзерваторије не постоји његово име. Он је после озбиљне и једне од најгенијалнијих тачака у виолинској литератури — *Ciacop-e* од Ј. С. Баха отсвирало и баналну своју транскрипцију на мотив Комзака.

Ако би Браца био те среће, да може у *своје време* продужити развијање свог талента, ја бих најискреније пожелео двоје: Његовим родитељима бољу памет а њему савеснијег и озбиљнијег наставника.

Јован Зорко.

БЕЛЕШКЕ

КЊИЖЕВНОСТ

Лујо Војновић: Књижевни часови. — Познати писац Лујо Војновић, који се сав посветио изучавању дубровачке историје, и чије је дело „Пад Дубровника“, обратило на се пажњу научног света, скупио је своје чланке, које је за двадесет година штампао по разним часописима и објавио их под насловом „*Књижевни часови*“. Ово је прва серија и обухвата време од 1895 до 1905 г. Садржај је овај: Читаоцима. — Два дана на Лопуду. — У Стону. — „Осман“ под републиком. — Серафим Гучетић. — Александриско питање. — Један син Маројиде Кабоге. — Перо Будмани. — Смрт дубровачких стена. — Један испит савести. — Анексија Босне пред историјом.

Цена 3. круне.

Сима Пандуровић: Дани и ноћи. — Београд 1912. год. Цена 1.50.

Г. Сима Пандуровић, који је својом првом збирком песама „*Посмртне Почести*“. (Издање Мостарске Мале Библиотеке) обратио на се пажњу, скупио је своје песме које су штампане по разним књижевним листовима и издао другу збирку, „*Дани и ноћи*“.

Мићун М. Павићевић: — Стари Мотиви. Књига I. — Котор 1912 год.

Мићун М. Павићевић штампао је у Котору своју збирку песама под насловом „*Стари Мотиви*“.

Мићун ошва поједине јунаке из историје Црне Горе. Ту су песме под насловом „*Лазар Пециреп*“, „*Мркоје Сердар*“, „*Ван Милаћић*“ и т. д. Књига је изашла у

веома укусном издању књижаре Рајвајна на Цетњу.

Српски класични писци. — Оснивање књижарско издавачког завода „Напредак“ у Земуну, велика је добит за српску књижевност. За кратко време како постоји, „Напредак“ је успео да у покрајинама ван Србије протурви масу српских књига. Један од главних задатака „Напредак“ јесте издавање наших класичних писаца.

Пре кратког времена су у издању овог завода изашла целокупна дела *Ђуре Јакшића*, у четири књиге. Дела су штампана на финој хартији, у елегантном повезу, да с правом можемо рећи, да дела Ђуре Јакшића, долзе у најелегантнија издања српске књиге.

Покрај овако елегантне израде, цена је релативно мала, 15 динара. Прегледу из Србије слати на адресу: Д-р Станоје Станојевић, проф. Универзитета. — Београд.

Александар Манџони. Вереници. Превео с италијанског Јован Ђаја, Београд 1912. Као десета књига Забављачка што га издаје Српска Књижевна Задруга, изашли су „Вереници“ од А. Манџонија у преводу Јована Ђаје.

Цена 3 50.

Михалић терзија. — У бугарском часопису „Литературна беседа“ који излази у Пловдиву, изашла је у свесци 8, 9, 10. под горњим насловом приповетка нашег сарадника госпође Јелене Димитријевић, у преводу д-р П. Недкова. Превод је веома тачан, да се местимце приближује и самом оригиналу.

Симеун. — Наш познати песник г. Алекса Шантић пише нову драму у стиховима. Драма ће бити у једином чину и аваће се „Симеун“. У њој Шантић обрађује смрт Немањину.

А. Толстој. Смрт Ивана Грозног, с руског превео Р. Ј. Одавић. —

Г. Раста Одавић одштампао је из „Дела“ *Смрт Ивана Грозног*, од А. Толстоја.

Једна омашка. — Један од младих људи, који стално и пажљиво прати наше књижевне листове, обратило нам је пажњу на једну поврличну омашку, коју је учинио *Српски Књижевни Гласник* у првоме броју од ове године, у рубрици *Смрти Прилози* а под натписом *О српском књижевном језику* (стр. 55.) Јер то *Отворено писмо* пок. Јове Илића, само без неколико мало нервозних израза који нису били по вољи уреднику, донео је још 1895. године *Српски Преглед* пок. Љубе Недића, као *Отворено Писмо Уреднику*, у броју 3, на страни 97.

Према томе овај, који је уступио С. К. *Гласнику* ово *Писмо*, није му учинио баш бог зна какву велику доброту.

НАУКА

„Годишњица“ Николе Чупића. — Изаšla је XXXI свеска „Годишњице“ са овим садржајем: Неколика тежа питања српске историје, поводом књиге *Geschichte der Serbien von K. Jireček*, од Ст. Новаковића. — Економија и социјални типови у Србији, од Д-р Тихомира Р. Ђорђевића. — Из историје српског књижевног језика, од Гаврила Јовановића. — Из живота Дим. Давидовића, од Андре Гавриловића. — Српске народне и Европске басне од М. Мајанера. — Из војних установа Карађорђевог времена, од М. Вукићевића, проф. — Просветни програм Србије у двадесетом веку, од Ј. Миодраговића. — Путовање Евлије Челебије по српским и хрватским земљама (крај) од Јов. Ралонића.

Стечај за награду. — Академија Наука расписала је стецај за награду од 1.200 динара у злату из задужбине архимандрита Нишифора Дучића за најбољи спис из српске филологије, географије или етнографије у опште.

Спис својом обрадом морају одговарати просечној вредности радова у академијиним издањима, а морају изнети најмање шест штапанах табака. Рок предаје је до краја ове године.

УМЕТНОСТ

Изложба Ладе. — На Духове ове године отвара се четврта изложба Југословенске „Ладе“. На изложби ће учествовати не само чланови Ладе, већ и остала уметничка друштва. Изложба ће бити у згради Друге Београдске Гимназије.

Кнез Иво од Семберије. — Г. Симо Роксандић, чије је дело *Рибар*, познато нашој публици, ради сада бисту кнеза Ива од Семберије. Овај свој најновији рад г. Роксандић спрема за међународну изложбу која ће се у току ове године држати у Млецима.

ПОЗОРИШТЕ

Наша драма. На расписани стецај за краљеву награду Народном Позоришту стигли су ови комади. Два су комада од наших познатјих писаца. *Воља народа* од Ива Ђишика, (која је прошле године добила другу награду Матице Српске) и *Госпођа са сунџокретом* од Ива Војновића. Остала су дела од непознатих писаца. Ово су поднети комади:

Ланци, драма у 4 чина. *У огњу*, драмска слика у четири чина. *Лобанаџ*, драма у 3

Р.

чина. *Дилбер Јана*, позоришна игра с певањем. *Јеличници сватови*, позоришна игра с певањем и свирањем. *Теоричари*, драма у пет чинова. *Лом*, драма у три чина. *У борбу*, игра у 5 чинова. *Херцеговка*, трагедија у 5 чинова. *Са својима*, драма у једном чину. *Хасан-агиница*, комад у једном чину. *Рускиња*, драма у 4 чина. *Гуја*, драма у 3 чина. *Крвав указ*, драма у 5 чинова. *Посредник за женидбе*, драмчица у 4 чина. *Наши јади*, драма у 4 чина. *Маја*, драма у 4 чина. *Шта ћеш, поље, кад се деца воле*, комад у 3 чина. *Скортје*, комедија у 3 чина. *Паразити*, драма у 4 чина. *Плави крв*, драма у 5 чинова. *Сунце*, драмска слика у стиху. *Скандал*, драма у 3 чина. *Зулера*, трагедија у 3 чина. *Изуманов зрех*, шала у 3 чина. *Шишанац*, драма у 5 чинова. *Селен*, слика на сеоског живота, у 3 чина. *Побожна мати*, драма у 12 чинова. *Поштен лопов*, шала у 4 чина. *Судија*, драма у 3 чина. *Оклет*, шалова игра у 4 чина. *Људи из Чојетине*, комедија у 3 чина. *Сан на јави*, комедија у 5 чинова. *Рушевине*, снимци у 3 чина.

ДРУШТВА И УСТАНОВЕ

Словенска лига. — У Прагу је неколико најистакнутијих чешких политичара основало „Словенску Лигу“. Задатак ове Лиге је да ради на међусобном упознавању везе Словена; а циљ ће се постићи приређивањем предавања на којима ће се расправљати о политичком и културном животу словенских народа.

Академија Наука. — Академија Наука имала је 22. фебруара ове године свечани годишњи скуп на коме је председник Академије, г. Ст. Новаковић, у присуству Његовог Величанства Краља, г. г. академика и великог броја осталих гостију изнео рад Академије за протеклих 25 година од њеног постанка. Г. Новаковић је изнео укупан број седница у Академији и број књига које је Академија издала за навршених 25 година свога рада. Према постигнутом успеху Академија може бити

задовољна са својим досадашњим радом. По том је секретар Академије, г. Љуб. Ковачевић, прочитао извештај о раду Академије у прошлој години. Према томе извештају, у Академији је било 38 седница, од којих су 17 стручних Академија. На овим последњим седницама примљено је од двадесеторице научних и књижевних радника 29 радова, који ће се наштампати у Академијиним издањима. Академија је у прошлој години издала две књиге *Гласа*, две *Етнограф. Зборника* једну *Дијалект. Зборника*, једну *Годишњака* и три књиге засебних издања. — У Лексикографском Одсеку радило се и даље на прикупљању речничке грађе, али је секретар Одсека, г. Момчило Ивчић, поред овога посла израдио оглед Академијина речника, који ће се наштампати у току ове године. — Етнографски Одбор примио је 11 радова о обичајима српског народа, који ће се или штампати у *Етнограф. Зборнику* или придружити као грађа осталим збиркама у Одбору. — Под руковођењем академика г. д-ра Ј. Цвијића продужено је проучавање насеља српских земаља. Тако је у прошлој години проучена Крагујевачка и Смедеревска Јасеница, Параћински Срез Посаво-Тамнава, Рачански Срез и Азбуковица; Батовска, Кумановска, Прешевска и Сјеничка каза у Старој Србији. Објављене су награде из задужбина Д-р Љубомира Радивојевића, Николе Ј. Маринковића, архим. Нићифора Дучића, Михаила и Марије Маливојевића, Димитрија Стаменковића, Пере К. Јанковића и Николе Ђесића. — На послетку је председник објавио, да су на главном годишњем скупу изабрани нови чланови: г. г. *Анђа Стефановић*, досадашњи дописник за редовног члана, а за дописне чланове: *Михаило Пупина*, проф. Университета у Њујорку, д-ра *Ђура Шурмин*, проф. Университета у Загребу, *Јан Розадовски*, проф. Университета у Кракову, *Тада Смичкилас*, председник Југословенске Академије у Загребу, *Ерне Денис*, проф. Университета у Паризу и *Иван Менштровић*, вајар, — по том је скуп закључио. — Скуп је био у дворници Друге Београдске Гимназије.

М. Р.